דאס יודישע ווארט

DAS JÜDISCHE WORT.

צייטשריפט פיר ליטעראטור, וויססענשאפט, קריטיק און געזעללשאפטליכען לעבען.

ערשיינט וואכענטליך אין קראקוי. — העראויסגעבער: אברהם רייזען.

Krakau, 21 Januar 1905. — ערשטער יאהרגאנג. — קראקוי, כ״ה שבט תרס״ה.

נומער 5.

אינהאלט:

פערלאג פאלקסביבליאטעק

אבען איז ערשינען ד״ר בנימין טעאדאר הערצל ז״ל

זיין לעבען און זיינע מעשים פאר׳ן יודישען פאלק. פון **אליהו בן ברכאל.**

פרייז 40 העללער.

יודישע מאטיוען אויסגעוועהלטע געדיכטע פון **אברהם רייזען**

פרייז 40 העללער.

צו בעציהען:

Verlag „ZION", Samuel Inslicht Wien I Un.-Augartens. 9

אויך איז ביי אונז צו בעציהען:

א. געזאמעלטע געדיכטע פון מאררים ראזענפעלד,

א פראכטפאלע אילוסטרירטע אויסגאבע. דאס בוך איז אמת׳ע פערל אין אונזער מאמע־לשון. דאס ווערק איז מיט הקדמה און פאטאגראפיע פון ראזענפעלד. פרייז געבונדען — 6 ק׳.

ב. י. ל. פרץ געזאמעלטע שריפטען פרייז — 6 ק׳.

ג. אברהם רייזען׳ס שריפטען:

ציטליעדער	40— ה׳.
בילדער און ערצעהלונגען	60— ה׳.
די יודישע גאס	20— ה׳.
צוואנציגסטער יאהרהונדערט	1 — ק׳.
יאהרבוך פראגרעס	2 — ק׳.
ליעדער פון לעבען	35 1 ק׳.

קולטור געשיכטע פון פיליפ קראנץ 4 בענדער 1000 זייטען שיין געבונדען, פרייז יעדער באנד — 4 ק׳.

די געשיכטע פון דער פראנצויזישער רעוואלוציאן פרייז — 4 ק׳.

יציאת מצרים פון פיליפ קראנץ. פרייז 90— ה׳.

גאט מענש און טייפעל דראמא אין 4 אקטען פון י. גארדאן 50 1 ק׳.

די פרומקין: ר׳ ישראל בעל שם טוב. פרייז 60— ה׳.

די פייגענבוים: רמב״ם זיין ביאגראפיע. פרייז 10— ה׳.

קאטאלאג

פון דעם

פערלאג „פראגרעס", ווארשא.

1) ב. פייגענבוים. „שטיינער וואס פאלען פון הימעל". אפאפולערע ערקלעהרונג וועגען מעטעאריטען, שטערנשנופפען און קאמעטען . . . . 10 ק׳.

2) פ. שטרייסלער. „קולטור־געשיכטע". פאפולער בעארבייט דורך א. ברעסלער . . . . 25 .

3) וו. קאראלענקא. „דער בלינדער מוזיקאנט" . . 35 .

4) ב. פייגענבוים. „דארוויניזמוס", אדער דארווין׳ס טעאריע. . . . . . . 10 .

5) ל. טאלסטאי. „וועמענס גלויבען איז בעסער"? איבערזעצט פון ה. וויכנין . . . . 5 .

6) אברהם רייזען. „צייט־ליעדער", (מיט אפאָרטרעט) 20 .

7) וו. גארשין. „די גפאלענע פרוי". איבערזעצט פון ה. וויכנין . . . . . . 10 .

8) א. ברעסלער. „יוסף פערל", זיין ביאגראפיע, ליטערארישע און אלגעמיינע ארבייט . . . . 10 .

9) ש. ל. הורוויץ. „בנימין פראנקלין", זיין לעבענס בעשרייבונג און די בעפרייאונג פון אמעריקא . . 20 .

10) ה. ט. באקל. „די געשיכטע פון דער ציוויליזאציאן א ענגלאנד". קורץ פאפולאריזירט דורך א. ברעסלער . . 20 .

11) נ. רובאקין. „ווי לעבען די חיות"? (בילדער פון טהיר לעבען) . . . . . . 40 .

12) קוראטשקין. פפלאנצען־לעבען וועגען נעוואקסע 30 .

13) סיפאווסקי. „סאקראטעס". דער גריכישער פילאזאף. 20 .

14) וו. לינקעוויטש. „דונגער און בלייך", איבערזעצט פון א. ר. . . . . . 15 .

15) א. באנדאנאוו. „עקאנאמישע לעהרע". (פאליטישע עקאנאמיע) בעארבייטעט דורך א. ש. זאקס . . 25 .

16) א. רייזען. „ערצעהלונגען און בילדער". . . 25 .

17) מ. גארקי. „חברים און דער לעזער", איבערזעצט דורך ד״ר א. מארקאוו . . . . . 15 .

18) א. יצחקי. „וואהין געהען מיר"? . . . . 3 .

19) שלום אש. „אין א שלעכטער צייט", (בילדער און ערצעהלונגען) . . . . . 30 .

20) א. באנדאנאוו. „די שקלאפעריי", (צווייטעס העפט פון די עקאנאמישע לעהרע) בעארבייטעט דורך א. ש. זאקס 15 .

21) נ. רובאקין. „די לעצטע ערפינדונגען", בעארבייטעט דורך ה. וויכנין . . . . . 10 .

22) יאהר־בוך „פראגרעסס" אזשורנאל פיר ליטעראטור וויסענשאפט און קריטיק ערשטער בוך, רעדאגירט דורך אברהם רייזען . . . . . 75 .

23) חי״ה זעלדעס. „ווינטער אבענדען", פאפולער וויסענשאפטליכע נעשפרעכען . . . 25 .

24) קודריאווסקי. „אדם הראשונ׳ס דורות", אדער די פאהרהיסטארישע צייט פון מענשען . . . 25 .

25) א. יצחקי. פ. סמאלענסקין, זיין ביאגראפיע. . 20 .

26) קאראנעשעווסקי. „ערצעהלונגען וועגען ווילדע מענשען, איבערזעצט דורך א. ברעסלער . . 10 .

27) יאנישעווסקי. „וועגען לופט", איבערזעצט דורך ד. פולס (ה. פינסקי) . . . . . . 10 .

28) פאוולאוויטש. „ווי האבען מענשען געלעבט? . 10 .

29) א. רייזען. „ליעדער פון לעבען" . . . . 50 .

אדרעססע פון פערלאג „פראגרעסס":

Я. Лидскій, Книжный магазинъ, Варшава, Налевки 32.

א ויך ווארט יודישע דאס אבאנירען וואס אלע די

האלב יאהר בעקומען די אלע ביכער פיר א העלפט פרייז.

1 Jahrgang.

DAS JUDISCHE WORT.

Nr. 5.

דער פּרייז פיר רוסלאַנד:

גאַנץ יאֶהרליך	3,50	רובל.
האַלב יאֶהרליך	1,75	„
פיערטעל יאֶהרליך	90	קאפּ'.
מאָנאַטליך	30	„

איינצעלנע נומערן 8 קאפּ. — 20 העללער.

ענדערן די אַדרעס קאָסט 20 קאפּ'

די אַדרעסע פיר רוסלאנד:

Издательство „ПРОГРЕССЪ“ Варшава, Налевки 32.

דאס יודישע וואָרט

צייטשריפט פיר ליטעראטור, וויססענשאפט, קריטיק און געזעללשאפטליכען לעבען. - - -

ערשיינט וואכענטליך אין קראקוי.

הערויסגעבער: אברהם רייזען.

אַבאָנאָמענטס פרייז יאֶהרליך:

אֶסטרייך־אונגאַרן	8.—	קראָנען
האַלביאֶהרליך	4.—	„
פירטעליאֶהרליך	2.—	„
דייטשלאַנד	8.—	מאַרק.
ארץ ישראל	10.—	פראנק.
אַנדערע לענדער	15.—	„
אַמעריקא ענגלאַנד	10.—	שילינג

פרייז פון אַנאָנסען:

פיר יעדער, קליינע שורה פעטיט 20 העללער, 25 פפעניג, 10 קאפּ.

די אַדרעסע פיר עסטר.־אונגאַר און אַנדערע לענדער:

Red. und Adm. „Das Jüdische Wort“, Krakau Alte Weichselgasse 27.

Krakau, 31 Januar 1905. נומר 5. קראַקוי, כ״ה שבט תרס״ה.

די יודען־פראגע.

וואָס איז אַם מעהרסטען כאראַקטעריסטיש אין דער מחלוקת צווישען די ציוניסטען און די טעריטאָריאליסטען — דאָס זיי וואַרפען איינע די אַנדערע פאָר, בענוטצען אין דער דיסקוסיע ארגומענטען, וועלכע די געגנער פון דעם פאליטישען ציוניזמוס האבען אָנגעווענדעט געגען די ציוניסטען זינד דער פאליטישער ציוניזמוס איז אויפגעקומען. איבערהויפּט זענען די אַרגומענטען לעכערליך אין מויל פון די ציוני ציון. מיט איין מאָל, נאָך'ן זעקסטען קאָנגרעס, זענען זיי געווארען פּראַקטיש, האַלטען דעם בליישטיפט אין האַנד און ווייזען אויף ווי צוויי מאָל צוויי, אַז די „פּראַקטישע“ ציוניסטען זענען נים פּראַקטיש, אַז זיי חלומ'ן. מיר געפינען אַלזאָ אין די אַרטיקלען געגען די אוגאַנדיסטען אַזעלכע ראיות: „די אוגאַנדיסטען ווילען העלפען דעם אָרימען פאָלק, דאָס אָרימע פאָלק האָט זאָגאַר ביי די אומות העולם ניט קיין געלד פאר וואס צו קויפען ערד, כלים און אויסלעבען די ערשטע צייט ביז דעם ערשטען שניט. אָפטמאל האָבען די יודישע עמיגראַנטען זאָגאַר ניט אויף הוצאות אין מוזען אנקומען צו חברות אָדער צו קרובים אין אַמעריקא. פון וואַנען וועט איהר — אוגאַנדיסטען — אַלזא נעהמען געלד צו קאָלאָניזירען אַזאַ אָרימע מאַסע?“

די עמיגראַציע — זאָגען זיי — קען איבערהויפּט העכסטענס איינשלינגען דעם עודף יודען, די צאָהל יודען וואס קומט צו. די גרויסע צאָהל יודען אַלזאָ, וואָס געפינט זיך איצט אין רוסלאַנד, פוילען, גאַליציען און ז. וו. וועט ניט פערקלענערט ווערען. איהר קענט דאָך ניט האָפען, די עמיגראַציע קיין אוגאַנדא זאָל זיין אַ גרעסערע ווי קיין אַמעריקא און דאָך איז די צאָהל יודען אין רוסלאנד ניט געווארען קלענער.

אוגאַנדא — זאָגען זיי — מוז וועניג ווערט זיין, ווי באַלד די ענגלישע רעגירונג האָט נאָך ביז אַהער אויף איהר ניט געקריגען קיין בעלנים צווישען די ענגלענדער; עס מוז זיין אַ זבריות, וואָס קיינער וויל ניט קויפען.

איבערהויפּט זיינען קאָלאָניעס בכלל און קאָלאָניעס אין אַפריקאַ בפרט, ניט אים שטאַנד צו לעזען די יודען־פראַגע.

מיר זענען ניט אַזוי רייך ווי ענגלאַנד, מיר זאָלען קענען פיהרען אַ קאָלאָניאלפּאליטיק; דערצו נאָך אין אפריקא שלינגען די קאָלאָניעס איין אוצרות געלד, צב. די דייטשע קאָלאָניעס אין מזרח אַפריקאַ און ז. וו. און ז. וו. (זעה השלח, אור מתעה). דאָס אַלעס קענט איהר ליעבע לעזער געפינען אין ערשטען בעסטען אַרטיקעל געגען די מדינים, אוגאַנדיסטען, טעריטאָריאַליסטען, יע־זאָגער און ווייס איך נאָך ווי מען רופט זיי.

נאַטירליך וואָלטען מיר גאָר ניט זיין דאַגעגען, דאָס די ציוני ציון זיינען קלוג געווארען. בעסער שפּעטער ווי קיינמאָל... די צרה איז אָבער, דאָס זיי זענען נור קלוג געווארען אין בעצוג צו די אוגאַנדיסטען. אָבער זיי אַליין חלומ'ן ווייטער. ווייל אָט לאָמיר אקוראַט אָנווענדען די זעלבע ראיות געגען די ציוני ציון און מיר וועלען זעהען, אַז זיי רעדען אַסך מעהר געגען זיי ווי געגען די אוגאַנדיסטען. אַלזאָ כסדר:

„די ציוני ציון ווילען העלפען דעם אָרימען פאָלק. דאָס אָרימען פאָלק האָט זאָגאַר ביי די אומות העולם ניט קיין געלד פאַר וואָס צו קויפען ערד, כלים און אויסלעבען די ערשטע צייט ביז דעם ערשטען שניט. אָפטמאָל האָבען די יודישע עמיגראַנטען זאָגאַר ניט אויף הוצאות און מוזען אָנקומען צו חברות אָדער צו קרובים אין אַמעריקא. פון וואַנען וועט איהר — ציוניסטישע ציוניסטען — אלזא נעהמען געלד צו קאָלאָניזירען אַזאַ גרויסע מאַסע?“. די ציוני ציון זאָגען ווי דער אמת, אַז זיי ווילען העלפען דעם גאַנצען יודישען פאָלק. אָבער לאָמיר זיך ניט נאַרען. ערשטענס עשירים איז דאָ זעהר וועניג. די ראשו ורובו פון דעם יודישען פאָלק, דאָס זענען אביונים, אָדער אַ זעלכע וואס פאַרמאָגען זעהר אַ קליינעם קאַפּיטאַל. צווייטענס, מיט די עשירים איז קיין דאגה ניט. זיי ליידען אמת אויך אין גלות, אָבער זיי גיבען זיך לייכט אַן עצה. ווען דאָס יודישע פאָלק וואָלט בעשטעהען פון לויטער עשירים וואָלט שוין די יודען־פראַגע געווען געלעזט. דעם יודישען גביר פעהלט די יודישע מלוכה, אָבער ער נעהמט זיך עס ניט אַזוי צום האַרצען, ווייל פון דאגה ווערט מען דאָך ניט אַזוי דיק... איבריגענס ווען זיי וואָלט אין גלות צו שלעכט געווען, וואָלטען זיי דאָרט ניט געזעסען. מיר זעהען דערווייל, אַז זיי שיקען אין ארץ ישראל אָרימע לייט און אַליין בלייבען זיי אין גלות. ליידען ליידעט אין גלות אַם מעהרסטען דער אָרימער יוד; ער שטעהט אוים איוב'ס יסורים, גייסטליכע און קערפּערליכע; ער דאַרף אַ ישועה, ער וואַרט אויף משיח'ן, אויף וואָסער משיח עס איז... דאָס אָרימע פאָלק האָט אָבער קיין געלד ניט. ווי אַזוי וועט איהר אַלזאָ אריבערפיהרען די מיליאָנען יודישע קרעמערלאַך, בעל מלאכות און האַלבע אָדער גאַנצע ליידיגגייער קיין ארץ ישראל? איהר גלויבט אין קפיצת הדרך? צו מיינט איהר, אַז די דריי מיליאָן רובל וואס ליגען אין קאָלאָניאַל באַנק און די פינף מאָל הונדערט טויזענד רובעל פון נאַציאָנאַלפאָנד וועלען גענוג זיין? און דעם „נדיב“ס 150 מיליאָנען? דריי

מיליאָן רובעל זענען גענוג צו ווערען אַ מין קאָראָבקע, פֿערשידענע גרופען און פערזאָנען זאָלען זיך דעריבער קריגען, אַרומרייסען; דריי מיליאָן רובעל זענען גענוג אויסצוגראָבען אַ גרוב, אַ תהום אין דער זעלבער פּאַרטיי, — אָבער עס איז ווייניג, אַן אמת'ר טראָפּען אין ים געלד, וואָס דאַרף קאָסטען אַ וואָסער עס איז קאָלאָניזאציע. דערביי קאָסט ערד אין ארץ ישראל אָהן פֿערגלייך טייערער.

„די עמיגראַציע קען איבערהויפּט העכסטענס איינשלינגען דעם עודף יודען, די צאָהל יודען, וואס קומט צו. די גרויסע צאָהל יודען אַלזאָ, וואס געפֿינט זיך איצט אין רוסלאַנד, פּוילען, גאַליציע און ז. וו. וועט ניט פֿערקלענערט ווערען." זעהר ריכטיג. ווארום אַלזא פּויקט איהר אין דער ציוניסטישער פּויק זייט יאהרען, אַז מיר מוזען זיך פֿון דאָרטען אָבטראָגען, אַז אייראפּא איז פֿאַר אונז אַן אכסניא, אַ פּרוזדור. אַ שיינע אכסניא, אין וועלכער דאָס רוב פֿאָלק וועט מוזען בלייבען וואָהנען! ווארום אַלזאָ זאָגט איהר, אַז אייך געהט גאָר ניט אָן, וואָס דאָ טהוט זיך, אַז איהר דאַרפֿט זיך צו גאר ניט מישען? ווארום מאַכט איהר ניט קיין פּראָגראַם פֿאַר די יודען, וואס מוזען בלייבען אין אייראפּא? מיט וואס ווילען ד א געהאָלפֿען זיין יודען, אַז אַ קליינע טהייל זייערע ברידער וועט דאָרטען גוט זיין?! נאך וואס דאַ־פֿען די יודען אין רוסלאַנד, פּוילען, גאַליציען און ז. וו. די העברעאישע שפראך מיט די אַלע אוצרות, ווי באַלד אַז דאָס רוב וועט שוין דאָ מוזען בלייבען לדור דורות?

טאָמער מיינט איהר, אַז ארץ ישראל וועט זיין אים שטאַנד קולט זיין אַסך מעהר יודען ווי אוגאַנדע, איז ערשטענס ווידער אייער בעווייז געגען די אוגאַנדיסטען: איהר קענט דאָך ניט האָפֿען, די עמיגראַציע קיין ארץ ישראל זאל זיין אַ גרעסערע ווי קיין אַמעריקא און דאָך איז די צאָהל יודען אין רוסלאַנד ניט פֿערקלענערט געוואָרען". מיר ווייסען גאַנץ גוט, אַז ווען יודען זענען נאָך געווען אין ארץ ישראל האָט שוין דאָס לאַנד ניט געקענט ערנעהרען אַלע יודען, און אַ גרויסע טהייל פֿון זיי האָט געמוזט עמיגרירען אין די ארומיגע און זאָגאַר גאַנץ ווייטע לענדער און בעשעפֿטיגען זיך דאָרט מיט מסחור. און היינט קומען די ציוניסטישע ציוניסטען צונעהען און ווילען איינרעדען דעם אָרימען יודען, אַז דער ציוניזמ'ס איז אַ ישועה פֿאַר אַלע יודען. ווי אַזוי? צו איז איצט די שטיינערנע ערד אין ארץ ישראל פֿרוכטיגער געוואָרען, ווי זי איז געווען מיט צוויי טויזענד יאהר צוריק? צי אפשר דאַרף איצט דער יוד נאָך ווייניגער, ווי מיט צוויי טויזענד יאהר צוריק? דערביי איז ארץ ישראל ניט הפקר, ווי פֿיעל נאַאיווע ציוניסטען מיינען ביי אונז. ציון איז ניט, ווי די נייע־געבאַקענע העברעאישע פּאָעטען זינגען, שוין מעהר קיין אלמנה, וואס ווייּנט און קלאָגט נאך אונז. ציון האָט שוין לאַנג — שוין אַ מעשה פֿון העכער טויזענד יאָהר — חתונה געהאַט און האט איצט מיט'ן צווייטען מאַן דערוואַקסענע קינדער, וועלכע טענה'ן, אַז ציון איז זייערע און זיינען דערביי האוחז ביד. א"ץ ישראל איז ניט וויסט, עס האָט בעלי בתים, וואָס האָבען צו דעם לאַנד די זעלבע היסטאָ־רישע רעכט וואָס מיר, ווייל אויב זיי האָבען אונז פֿון דאָרט אַרויסגעשפּאַרט, האָבען מיר אויך דאָס זעלבע געטהון, איידער מיר האָבען זיך בעזעצט אין ארץ ישראל. אין ארץ ישראל אַלזאָ קען מען קויפֿען ערד ניט ביי דער רעגירונג, נור ביי די אַראבער. אַזאַ קאָלאָניזאַציע האָט איהרע גרענצען.

„ארץ ישראל מוז ווייניג ווערט זיין, ווי באַלד זי איז נאָך ביז יעצט זעהר שיטער בעזעצט; עס מוז זיין אַ זבריות, וואָס קיינער וויל ניט קויפֿען". מיר ווייסען גאַנץ גוט, ווי די דייטשען רוקען זיך אין קליין־אַזיען, מיר קענען גאַנץ גוט די ערד־גיערינקייט פֿון די דייטשען. עס איז ניטא אַ ווינקעל, וואו די דייטשען זאָלען ניט פֿערקריכען, אויב זיי האָבען נור אַ האָפֿנונג קענען זיך דאָרט אויפֿהאַלטען. היתכן, אַלזאָ, אַז די דייטשען, וואָס האָבען ביים סולטאַן איצט אַזאַ דעה, ווייסען, אַז עס ליגט נאָהענט אַן ארץ זבת חלב ודבש און בעזעטצען זי ניט און ווילען ליבער קריכען אין מזרח אפריקא? מיר האָבען גענומען דייטשען נור למשל. מיר פֿרעגען דאָס זעלבע איבער די אַלע אייראָפּעאישע פֿעלקער, וואָס שיקען אַרויס יעהרליך הונדערטער טויזענד עמיגראַנטען. היתכן אַז זיי אַלע ווייסען דערפֿון גאָר ניט און ווילען בעסער בעארבייטען אונבעקאַנטע און ניט „היסטאָרישע" ערדען אין אַמעריקאַ, אויסטראַליען און ז. וו.? און ווען זאָגאַר זיי האָבען ניט געוואוסט זענען זיי דאָך שוין לאַנג געוואהר געוואָרען וועגען דעם פֿון די ציוניסטען. וואַרום אַלזאָ שיקען זיי אהין עד היום, ווי מיר, נור בטלנים, ווערהענד די פֿעהיגע אַרבייטער שיקען זיי ערגיץ אנדערש? צו האָבען זיי אַזוי דרך ארץ פֿאָר אונזערע „קנינים" און „היסטאָרישע" רעכט. דוכט זיך די בורען אין טראַנסוואַאַל און קאָרעער אין קאָרעע האָבען דאָך אויך רעכט און דאָך האָט ענגלאַנד פֿאַרנומען טראַנסוואַאַל און יאַפּאָניע — קאָרעאַ. אָבער נאָך וואָס דאַרפֿען מיר געהען צו די אומות העולם. ווייניג יודען פֿאָהרען אַרויס יאהר יעהרליך פֿון רוסלאַנד,

פעליטאָן.

❧❧❧❧

פערדישע פילאָזאָפיע.

פֿון

הערמאַן הייערמאַנס.

איך בין אַ טראַמוויי־פֿערד.

איך בין אַ טראַמוויי־פֿערד פֿון אַמסטערדאַם.

מען האָט מיך דערפֿאַר גראַטולירט. מען זאָגט, אַז מיר, אַמסטער־דאַמער, האָבען אויף'ן ריקען מעהר פֿלייש, ווי אונזערע קאַמעראַדען אין ראָטערדאַם.

איך קען דאָס נישט אָבלייקענען — איך ווייס נישט.

איך קען נור איין הויז. דאָרטען בין איך געבוירען געוואָרען, די מאַמע מיינע האָט מיך ליעב געהאַט; דעם טאַטען האָב איך נישט געקאָנט.

מען זאָגט, אַז דאָס זעלבע טרעפֿט זיך אויך ביי מענשען.

וועגען דער וועלט ווייס איך ווייניג.

איך קען נור די גאַסען דאַם, פּאַלייסטראַאט, ספּיאָסטראַאט, וויצעלסטראַט, אַמסטעלדיק און מיין שטאַל.

מען זאָגט עס איז פֿערהאַן עפּיס מעהר אויף דער וועלט.

עס קאָן זיין, איך ווייס נישט.

איך קאָן מיין שטאַל, אַמסטעלדיק, וויצעלסטראַט, ספּיאָסטראַאט פּאַלעיסטראַאט און דאַם.

איך קען דעם וועג צווישען צוויי אייזענע שינעס, דורך וועלכען איך לויף.

אין דער יוגענד האָב איך געגלויבט אין איינצעלהייט פֿון גלאַטינע קיזעל־שטיינער.

עס איז געוועזן אַ נאַרישקייט פֿון מיין זייט, איין אבערגלויבען. ווער עס ווערט געבוירען אַ טראַמוויי־פֿערד, דער דאַרף זיך נישט ברעכען דעם קאָפּ איבער פֿרייע גאַסען וועגען.

עס איז דא אַ גערעכטיגקייט, עס איז דאָ אַ בייטש און עס איז דאָ אַ מזל.

אָבער נישט קיין פּראָסט מזל, נאָר איין ריכטיג מזל, דורך וועלכען איינער טאַנצט אין צירק, דער צווייטער איז איינגעשפּאַנט אין טייערע מלבושים דער דריטער שלעפּט שווערע משאות, דער פֿירטער לויפֿט אַרום אין דער מיהל, דער פֿינפֿטער פּאַשעט זיך גאַנץ גוט, דער זעקסטער אַרבייט אין די פֿינסטערע ערד־גראָבען, דער זיעבטער..... אַ דאגה וואו מען זעהט פֿערד?

איך בין אַ טראַמוויי־פֿערד. מיין אויפֿגאַבע איז צו לויפֿען צווישען צוויי שטיקער אייזערנע שינעס און די פּרעס קומט זיך זעלבסט.

עס איז שוין אַוועק די צייט, ווען איך האָב געטאָפּעט מיט די פֿיס.

איך האָב זיך ערקונדיגט, אַז עס וועט מיר נישט צו ניצ ט קומען.

אייזען איז האַרט.

דורך דעם בין איך געוואָרען אַ פֿילאָזאָף.

גאַליציע און רומעניע? וואו אהין פאָהרען זיי ניט? — וואָרום פאָהרען זיי איבעראַל, נור ניט קיין ארץ ישראל? — ווייל איבעראַל האָפען זיי צו בעקומען חיונה, און אין ארץ ישראל אָבער האָבען זיי קיין האָפנונג ניט. דערביי האָט דער יודישער עמיגראַנט וועניגער צוטרוי צום טערקישען סולטאַן פאַר די ציוניסטען.

נור אַם שטאַרקסטען איז געוויס די לעצטע ראיה: „איבערהויפט זענען קאָלאָניעס בכלל און קאָלאָניעס אין פאַלעסטינא בפרט ניט אים שטאַנד צו לעזען די יודען־פראַגע". דעם בעסטען בעוויז האָבען מיר אין אירלאַנד, וואו אַ העלפט בעפעלקערונג איז אַרויסגעריזט און דאָך איז די לאַגע פון דעם רעשט ניט בעסער געוואָרען, דאָס זעלבע זעהען מיר אין רוסלאַנד. די עמיגראַציע רופט אַרויס אַ פרישע עמיגראַציע און זי ווידער אַ פרישע עמיגראַציע און אַזוי אָהן אַ סוף. צו אַ קאָלאָניזאַציאָן, זאָגאַר דאָרט, וואו מיר האָבען אַלע „היסטארישע" רעכט דאַרף מען האָבען קורח'ס אוצרות, ווייל מען מוז דאָרט פאָר אַלעם זעהר טייער צאָהלען, נאָך טייערער, ווי דאָרט וואו מיר האָבען ניט קיין „היסטארישע" רעכט. זייט צוואַנציג יאָהר זעהן מיר אין ארץ ישראל די עטליכע קאָלאָניעס מיט די עטליכע קאָלאָניסטען, וועלכע האָבען לעכערדיגע קעשענעס, וואס ווילען אָדער קענען נאָך עד היום ניט אַראָב פון קעסט. זייט העכער צעהן יאהר קוקען מיר זיך צו צי דער סיזיפאָווער אַרבייט, וועלכע דער „נדיב" האָט אָנגעהויבען אין וועלכע מען פיהרט פאַר זיין געלד ווייטער. דערפון קענען מיר האָבען אַ שטיקעל בעגריף, ווי פיעל אַ קאָלאָניזאַציע דאַרף קאָסטען.

* *
*

מיר נעהמען זיך ניט אָן פאַר די אוגאַנדיסטען. מיר פיהלען צו זיי קיין גרויסע סימפאַטיע ניט. געגען קאָלאָניזאַציע קען נאַטירליך קיינער גאר ניט האָבען. עס קענען זיך אָהן איהר ניט בעגעהען אַסך רייכערע, אַסך שטאַרקערע פעלקער ווי מיר. מיר האָבען אַ ריזיגע עמיגראַציע, עס איז אַלזאָ נויטהיג זי צו רעגולירען און מאַכען זי וועניגער אַבהענגיג פון צופאַל און געוואָהנהייט. מיר זענען נור געגען די גרויסע האָפנונגען, וואס די אוגאַנדיסטען לייגען אין אוגאַנדא; מיר זענען געגען די פראַזעסען און די פאַלשע לאָזונגען. ביי אונז איז יעדער פראָיעקט אַ גאולה און יעדער פראָיעקט־געבער אַ משיח. איבערהויפט זענען לעכערליך די קעלבערנע התפעלות וואס די אוגאַנדיסטען קריעגען פון דער אַווטאָנאָמיע, וואַס די ענגלישע רעגירונג וויל און וועט כלומרשט געבען די יודישע קאָלאָניסטען. לעכערליך איז עס דערפאַר, ווייל אים פערל.יף פון ניינצעהנטען יאהרהונדערט האָבען מיר געזעהען, אַז זאָגאַר די קאָלאָניעס, וואס זענען געווען אַנפאַנגס גאָר זעלבסשטענדיג, האָבען די זעלבסטשטענדיגקייט מיט דער צייט פערלאָרען. לעכערליך איז עס נאָך מעהר דעריבער, ווייל זיי גלויבען, אַז די יודישע שפראַך, קולטור, זיטטען און ז. וו. וועט זיך איינהאַלטען געגען דער ענגלישער שפראַך, קולטור, זיטטען און ז. וו. זעהט ווי אין לאָנדאָן צוגעהען די פרעמדע ווי זאַלץ אין וואסער, חאטש קיינער נויט זיי ניט, אָדער בעסער טאַקי ווייל קיינער נויט זיי ניט, ווייל די קאָנקורענץ פון די קולטורען איז אַ גאַנץ פרייע, זיעגט די שטאַרקערע, די מעהר ענטוויקעלטע.

געגען קאָלאָניזאַציע האָבען מיר גאָר ניט. אָבער דערביי ניט פערגעסען צוויי זאַכען. ערשטענס, אַז מען קען ניט פערלאַנגען פון אַ רבים ער זאָל זיך אָפפערן פאַר אַלגעמיינע פאַנטאַזיעס און חלומות ווי פיין זיי זאָלען ניט זיין. די קאָלאָניזאַציע מוז זיין פאַר די עמיגראַנטען און ניט די עמיגראַנטען פאַר דער קאָלאָניזאַציע.

צווייטענס, אונזער קאָלאָניזאַציע מוז זיין אַ גאַנץ אַנדערע ווי די קאָלאָניזאַציע פון אַלע אַנדערע פעלקער. מיר מוזען איין מאָל פאַר אַלע מאָל וויסען, אַז די געשיכטע דרייט מען צוריק ניט איבער. קיין ערד אַרבייטער וועלען מיר שוין ניט ווערען. צוויי טויזענד יאָהר אים לעבען פון אַ פאָלק שפיעלט אַ גרויסע ראָליע. אַריבערשפרייזען איבער זיי און אומקעהרען זיך צו דער אַלטער געשיכטע דאָס קענען נור אונזערע פאַנטאַסטען. אין די גאַנצע צייט זענען מיר קיין ערד אַרבייטער ניט געווען. עס איז געוואָרען אונזער צווייטע נאַטור, עס ליעגט אונז אויף'ן געזיכט און אין געזונד — מיר זענען שטאָדטאיינוואָהנער. אַרויסשפרינגען פון דער הויט קענען מיר ניט. ניט פוילקייט איז די אורזאַכע, וואס די יודען בעשעפטיגען זיך כמעט גאָר ניט מיט ערד אַרבייט זאָגאַר דאָרט, וואו ער מעג און קען אַרבייטען ערד, לאָמיר נעהמען דעם גאַליציאַנער יוד. עס איז ניטאָ אַ מלאכה, וואס זאָל איהם זיין צו שווער, עס איז ניטאָ אַ בעשעפטיגונג, וואָס זאָל איהם זיין צו מיאוס. ער טהוט וואס אין דער וועלט, אַבי לעבען — און קיין ערד בעאַרבייט ער ניט, חאטש אין גאַליציע מעג אַ יוד קויפען ערד, חאטש ערדאַרבייט וואלט געווען

איך לויף אַזוי לאַנג, ווי נאָר איך קאָן. פאַר דעם „קיילער" האָב איך נישט קיין מורא.

דאָס מזל קאָן מען נישט איבערטווישען.

דאָס מזל האָט אַזוי געוואָלט.

אפילו דער געדאַנק — ווען איך וואָלט געזעסען אויף'ן קאָזיעל און דער פוהרמאַן וואָלט געצויגען דעם וואָגען — אפילו דיזער געדאַנק וואָלט נאָר איין פיליזאָפישען שמייכעל פון מיר געקאָנט אַרויס קריגען.

יעדעס פערשטענדליכעס אינדיווידום וועט זיין מיט מיר גאַנץ איינשטימיג, אַז עס איז מעהר יחוס, אַרבייטענדיג אויף ברויט, צו שלעפען יענעם, ווי צו זיין זעלבסט געשלעפט. און פאַר דעם פוהרמאַן קען בשום אופן נישט זיין אַנגענעהם, ווען איך ווייז איהם מיין אינטערשטע טהייל פון קערפער.

דאָס איז מיין שטילע ראַכע.

זים איז די ראַכע, חאָטש עס געהערט נישט צו די פיינסטע געדאַנקען פון אַ פיליזאָף.

איך בין אַ טראַמוויי־פערד, איך שלעפ שוין פון יאָהרען לאַנג.

ווי באַלד דער קאָנדוקטור קלינגט איין מאָל, שטעל איך זיך זעלבסט אָב, און ווען ער קלינגט צוויי מאָל געה איך זעלבסט ווייטער.

מען דאַרף מיך נישט לערנען.

איך בין אין אַלעם געניט, איך ווייס אַלעס.

אַמאָל — יאָ, אָבער היינט שפיער איך שוין נישט די בייטש. איך ערפיל מיין פפליכט.

איך לויף. איך לויף צווישען צוויי אייזערנע שינעס. איך שפריננ נישט אין דער זייט.

איך האָב זיך צו געוואוהנט צום לעבען. מען דאַרף מיך נישט קערעווען. איך ווייס נאָר דאָס, אַז איך מוז לויפען.

דאָס לעבען איז גאָר נישט אַזוי שלעכט, ווי באַלד מען לויפט זיך רוהיג פון דאס דורך פאלעיםטראאט, וויצעלסטראַט נאָך אַמסטעלדיק און צוריק. די פרעס איז פערטיג, די בייטש רוהט, אַלעס געהט זיך זעלבסט.

איך בין איין געניטער טראַמוויי־פערד. איך האָב געהאַט אַ חבר'טאָרן, וועלכע האָט געלעזען ניט שעם ווערק.

שטענדיג איז זי בייז געווען, געטופעט מיט די פיס.

אין אַ געוויסען טאָג האָט זי זיך אויסגעגליטשט אויף'ן אַספאַלט געגעניבער דעם סקלאַד פון פערדישע מלבושים און האָט צו בראָכען אַ פיס.

האָט מען זי געשאָסען.

מענשען קערפער באַלמאַזירט מען אָפט, פון איהר האָט מען געמאַכט אַ ביפשטיק און קעלבאַסען.

נאָך וואָס טויג מיר דאָס בינטעווען זיך געגען די היינטיגע אָרדנונג? אַז איך זעה ערגיץ וואו הענגען אַ קעלבאַסע, לויף איך מיר ווייטער רוהיג פון דאַס נאָך אַמסטעלדיק, פון אַמסטעלדיק נאָך דאַס. מיין פאַשע שטעהט פערטיג, מיין שטאַל איז וואַרעם...

איבערזעצט נ. קאקעט.

פאר איהם אין גאליציע אסך זיכערער ווי האלטען א שענק אדער זאגאר אסך אנדערע מלאכות. קיין ערד פעהלט ניט: יעדען יאהר פארצעלירט מען הונדערטער גרויסע גיטער. ניט אויס פורכט פאר דער אנטיסעמיטיזמוס. דער בעסטער בעוויז איז, דאס זיי האבען קיין מורא ניט צו קויפען גרויסע גיטער, פון וועלכע א גרויסע טהייל איז שוין אין די יודישע הענד. און מיר וואונדערן זיך גאר ניט: עס איז געגען דער יודישער נאטור. קיין ערדארבייטער וועלען מיר אלזא שוין ניט ווערען, פון יחידים איז נאטירליך קיין רעדע ניט. מיר קענען אבער און מוזען ווערען בעל מלאכות. מיר מוזען זעהען מיט אלע כחות ווירקען, אז עס זאלען ניט צוקומען קיין פרישע לופט-מענשען, עס זאלען ניט צוקומען קיין פרישע בעל הבית'לעך, וואס האבען ניט נאך דער חתונה מיט וואס צו ערנעהרען זיך און זייער פאמיליע. מיר מוזען בעקעמפפען אונזער בית מדרש אינטעליגענץ, וואס האט אלע חסרונות פון אן אייראפעאישער אינטעליגענץ און קיין איין מעלה. מיר מוזען אויסווארצלען צווישען אונזערע מיטלערע שיכטען דעם אבשיי צו א מלאכה, מיר מוזען קעמפפען געגען אונזער יחוס — מאכען עליונים למטה ותחתונים למעלה.

ווען ניט — קענען מיר ניט עקזיסטירען. די לופט בעשעפטיגונגען ענדיגען זיך איינע נאך דער אנדערע, קיין פרישע קומען ניט צו. און מיר זעהען טאקע, אז די לעצטע צייטען וואקסען אונגעהייער די צאהל יודישע ארבייטער. און אין דעם ליגען די ספעציעלע בעדינגונגען פון דער יודישער עמיגראציע.

אונזערע עמיגראנטען זענען שוין אין א גרויסע טהייל און מוזען מיט דער צייט ווערען אלע ארבייטער. אן ארבייטער מוז פאהרען אין בעזעצטע, ענטוויקעלטע און רייכע לענדער. אן ארבייטער מוז פאהרען אין א שטאדט, וואו די אינדוסטריע איז שוין הויך ענטוויקעלט ווייל דארט בעקומט ער גיכער ארבייט און דארט צאהלט מען טייערער. יודען וועלען אלזא מוזען אייביג עמיגרירען אין פרעמדע לענדער אדער בלייבען אין דער היים. אין דער מדבר, אדער זאגאר קיין אפריקא קען מען שיקען א הייפעלע, אבער דער גראס וועט מוזען וואהנען אין אינדוסטריעלע מדינות, דאס הייסט ער וועט מוזען אייביג זיין אין „גלות", אויב ער וועט עס אזוי אנרופען.

מ. רובינשטיין.

* * *

אִיךְ גֶעה דוּרְכ'ן וַואלְד. אִין זַיין ־קאלְטְלִיכֶען שׁוים
וִוי גְרוֹים אִיז דִי שְׁטִילְקַייט, וִוי טִיעף אִיז דָאס שְׁוַוייגֶען!
נָאר גַייסְטֶער דָארְט סוֹד'ען זִיךְ צְווִישֶׁען דִי צְוַוייגֶען
אוּן קוּקֶען מִיר נָאךְ, אוּן פֶערְלוֹיפֶען פָארְאוֹיס...

אִיךְ גֶעה דוּרְכ'ן וַואלְד. אוּן טַל זָאגֶען שְׁטוּם
דֶער דֶעמְבּ אוּן דִי סָאסְנֶע, דִי גְרָאזֶען אוּן בְּלוּמֶען.
מִיר דוּכְט—אִיךְ וֶועל ־קיינְמָאל אִין עֶרְגֶעץ נִישְׁט קוּמֶען,
אוּן אֵייבִּיג וֶועט צִיהֶען דֶער וַואלְד זִיךְ אַרוּם...

אַ שְׁטְרַאהל הָאט פֶערְקוּקְט—אוּן גֶעשְׁווִינְד זִיךְ פֶערְשְׁטֶעלְט;
עֶס בְּלוֹיעט נָאר פְרִיעדְלִיךְ אַ שְׁטִיקֶעלֶע הִימֶעל.
דָארְט אִין אַ זַייט הָאט, דֶערְשְׁרָאקֶען אִין דְרִימֶעל,
אַ פוֹיגֶעל אַ פִּיפְּס גֶעטְהוּן...

פְרִיעד צוּ דִיר, וֶועלְט!...

ל. שׁ.

פונם רייזע-ביכעל.

אויפצייכנונגען פון מ. י. ב.

VIII.

קינדער. — ס'איז אודאי א וועהטיג—א יונג דאס זיבעצטע יאהר. ביי לייט איז אזעלכער שוין א שטיק מענש. מ'העלפט פארדיענען, מ'לערענט אביסעל. היינטיגע יאהרען מוז איטליכער שוין בייצייטען זיך אין זין האבען. ביי מיר מוז אבער אלעס זיין מיט'ן בוידעם אראפ. אויס געהאדאוועט האב איך אריינען בופלאקס. זיצט אויף מיין קאפ און וויל ניט טהון איינטינקען די האנד אין אקווארט וואסער, חאטשי גנה רעד אויס די גאל. שלאפען שלאפט ער ביז ניין א זייגער אין דער פריה און אז מ'וואלט איהם ניט אראפגעשלעפט דאס איבערבעט מיט געוואלד וואלט ער געקענט ליעגען דעם גאנצען טאג און וואלט זיך ניט גערירט. האט עפים אזוינער א עול? האט ער א נעפיהל מיט א מאמען, וואס ווערט אויסגעריסען? האט ער זיך שוין אמאל אנידער געזעצט ביים טיש און געגעסען ווי א מענש און זיך ניט צוגעצעפעט? איך ווייס גאר ניט, ווי אזוינער האט זיך געקענט צו מיר נעמען? איהר זאלט אנקוקען מיינע מיידלעך, צוויי האב איך ביז הונדערט יאהר, ווי טייבעליך, שטיל און בנעימות. מיינט איהר, ער איז צו זיי ווי א ברודער בעדארף צו זיין. זיי מוזען זיך נעביך מארדאוועען דעם גאנצען טאג אין שטיב. איך מוז דאך פערדיענען און צוזעהן צו ציהען דאס שטיקעל ברויט. און אז ער קומט א היים, וואגען זיי ניט דעם קאפ אויפצוהייבען קעגען איהם. עפים א קליינִיקייט, אז אין איהם צעקאכט זיך דער כעס! פיר די קלענסטע קלייניגקייט איז ער גערייט צו אלעמען. ווער שמועסט פון דאווינען, תפלין לייגען, ציצית טראגען! אז ער קען נעמען דאס פליישיגע מעסער און דערמיט שמירען פוטער, גראד ווייל ער ווייסט, אז דערמיט עקט זיך מיין לעבען. בעסער וואלט ער שוין געוועזן אויסגערינען אין דער מוטערס בויך, איידער אזוינ'ס אויפצוציהען. נאך איהם האב איך געהאט א יונגעל שמואל'יק, דאס איז געוועזן נאך מיין גוסט. ווי די איבריגע קינדער, מוז ער זיך פארקיהלען און אוועק שטארבען מיט זעקס יאהר און אט דער, וואס צעהן מאל אין טאג בעט מען אויף איהם דעם טויט מוז לעבען, געה פרעג ביי גאט א קשיא."

„איך זאג אייך, איך האלט'ס ניט מעהר אויס. מילא איהם האב איך איינמאל מפקיר געוועזן. זאל אויף איהם קומען א אויסחאפעניש, א גוי איז ניט מיין זוהן. אבער ער לקח'נט. מיינט איהר פינף קאפעקעס, צו צעהן, ער רַאבעוועט מיך, וואס ער פאפאדיעט אין די הענד, נעמט ער, אפילו א נאנץ קערביל און פאר דריי וואכען א דרייערל און מיר דארט טרוקענט דער קאפ, איידער מ'פערדינט עפיס. איך האב געמיינט, דער רוח נעמט מיך שיעור צו פאר הערץ צוזעטצינעש, און איהם זאגען, מיט איהם נעהמען אנהייבען!

„און געהט פרעגט צו וואס בעדארף אזוינ'ס געלד! קריגט ער בי מיר ניט אלעס? האט ער אפילו ניט זיין טיטין? די מיידליך, ביי לייט וואלטען שוין געמענט זיין כלות, געהען ארום אין ציצענע קליידליך און האבען ניט אפילו אויף שבת א שטיקעל וואלינס, א רעכטס. פון וואנען זאל איך נעמען? אז אויף מיר אליין איז די גאנצע שטוב און דער מאן מיינער איז א קלויזניק און פארדינט ניט אמאל אויף זאלץ פאר ברויט, זאל איך געהען אויסגנב'נען א קלויסטער? אז איהם געפעלט חס ושלום ניט דער סערדוט, צו די שטיוועל, צו דער קאשקעט, איז ניט דא קיין תרוץ ניט, ס'מוז זיין אליץ. און מיכל מיינער הייבט זיך אויף און געהט אוועק אין בית-המדרש אריין, אזוי טוט ער שוין צוואנציג יאהר. טאמער וויל איך האבען דורך דעם א שטיקעל עולם הבא, פטור — וועל איך קומען א הין, וועט זיך נאך געגוג געפינען..."

„מילא אז מ'ראבאוועט און גזל'ט מיך, וועל איך שוין דאס אויך טראגען אבער לאז איך האטש'זיין מיין לעבען זיכער. ניט איינמאל האט ער געזאגט, אז איך וועל איהם דערצערנען, וועט ער אונטערצינדען די שטוב. אויף אזוינעם איז אליץ צו גלייבען, און חברים האט ער זיך אויסגעזוכט איינס בעסער פון דעם אנדערען, נעכטען האב איך איהם מיט נאך אזא

צאַצקע בענגענט נאָר פֿאָהרען רייטענדיג אויף פֿערד. איך האָב געמיינט, איך וועל זיך לעבעדיגערהייט באגראָבען."

„און אַז ער ווערט משוגע, נעמט ער אַ זעג און קען צוזעגען אַגאַנצע סאַשזען האָלץ, און אַז איך וואָלט ניט באַהאַלטען די האַק, וואָלט ער זיך אַנידער געשטעלט פֿאַר דער שטוב און וואָלט אייך צוהאַקט דאָס גאַנצע האָלץ. טהון עפּיס רעכטס ניט, אָבער אויף אַזעלכע עסקים איז ער אַ בעלן. איינמאָל האָב איך מיך מיישב געווען און איהם געשיקט צו אַ פֿעטער אין אַ וואַלד. דעמאָלט איז ער אַלט געווען אַ יאָהר פֿיפֿצען. צוערסט בעקום איך אַ בריוועל, דיין זוהן איז צום וואַלד ווי בעשאַפֿען. אויף מיר איז ווי אַ נייע הויט געקומען און איך האָב אויפֿגעהויבען די הענד צום בורא און האָב איהם געדאַנקט, ווער ווייסט, טאָמער האָב איך אַביסעל זכות אבות און זיי האָבען זיך אַ ביסעל אָנגענעהמען פֿאַר מיר. נאָך פֿיער וואָכען, איך הויב אויף די אויגען, מיין בחור איז דאָ. עפּיס האָט איהם דער פֿעטער דאָרט געזאָגט אַ קרום וואָרט, האָט ער איהם געשטעלט אַ פֿייג אין דער נאָז אַריין און אויפֿגעהויבען די פֿיס און מאַרש. אַ גאַנצען טאָג איז ער געגאַנגען און גענעכטיגט האָט ער אין וואַלד. ביי איהם מורא האָבען! פֿון דעמאָלט אָן האָב איך שוין גאָר קיין שום האָפֿנונג ניט און עס ווערט אַלע טאָג ערגער, דער איינער משומד אין שטוב און תמיד נייע צרות. איך שעם זיך פֿאַר זיך אַליין אַזוינס אויס צו רעדען. די דיענסט האָב איך געמוזט אָבשאַפֿען". זי נעמט אַרויס דאָס טיכעל און ווישט זיך די אויגען.

.IX

פֿינ'ם פֿריילּיכען צום אומעטיגען. — „יאָ נאָט האָט מיר געהאָלפֿען, אַז איך האָב דערלעבט חתונה צו מאַכען מיין נחומ'ן, בין איך געווען איבערגליקליך. האָט איהר אַ השגה, שטעלט אייך פֿאָר אַ יונגעל פֿון אַכצעהן יאָהר און נאָך ניט אַמאָל אַ חתן! ביי לייט האָט מען שוין איינקליך. אַז מיין מאַן האָט מיך גענומען, בין איך אַלט געווען אפשר פֿיערצעהן יאָהר. יאָ יענע יאָהרען, דאָס איז גאָר געווען אַ אַנדער מין וועלט מיט אַנדערע מיני מענשען. האָט מען דעמאָלט בעדאַרפֿט אַזוי פֿיעל האָבען ווי היינט? אַז מיין טאַטע, עליו השלום, האָט חתונה געהאַט מיט מיין מאַמען, און מ'האָט איהם געגעבען פֿיפֿציג רענדליך נדן איז דאָס געווען אַ עשירות, די גאַנצע הלבשה איז באַשטאַנען אין פֿיער העמדער, צוויי פּאָר תחתונים און אַ אַטלאַסענע קאַפּאָטע מיט אַראַזי־וואָלקי אויף שבת און אַ פּראָסטע קאַפּאָטע אופֿ'ן דער וואָכען, און מ'האָט זיי אָבגעטראָגען אַלע יאָהר. היינט הייבט זיך אָן אַ צעטיל, דריי פּאָר אַזעלכע מיני הויזען און דריי פּאָר אַזוינע, און קאַמיזעלס טאַקי פֿון דעם איינענעם אָדער אַנדערע מינים, צוויי טיץ אונטערשטע העמדער און איין טיץ אייבערשטע העמדער און איטליכעס העמד קויפֿט מען אודאי ניט פֿאַר זעקס גראָשען. פֿיפֿצעהן רובעל דאָס טיץ און אַכטצעהן. און היינט שטיוועלעטין און ציזמעס און פּליטקי שיך און טיעפֿע גאַלאָשען און נידריגע גאַלאָשען און זאָקען מוז זיין פֿאַבריטשנע. אַ שוואַרצער סערדיט אַליין האָט מיך אָבגעקאָסט, איך זאָל עס פֿאַרדיענען אין איין וואָך און אַבורנעס פֿאַר'ן ווינטער געשטעפּט אויף זייד, און אַ פּאַלטע פֿאַר'ן זומער און היינט אַ סערדיט אויף דער וואָך און נאָך אַ סעדדיט און רעקליך און שלייקעס און מענישקעס, דרייערליי מיני הויטלען. ס'נאָך געווען אַ נס, אַז איך האָב ביי איהם אָפּגעהאַנדעלט די שליאַפּע, דערפֿאַר האָב איך געמוזט צו זאָגען צו נייען די גאַנצע הלבשה ביי פֿיצין, האָטשי ער נעמט צוויי מאָל אַזוי פֿיעל ווי אברהם. אָבער אַז קינדער שפּאַרען זיך איין. האָב איך מיט איהם אַרעד געטון פֿאַרקעהרט אַז ניט מעהר קיין שליאַפּע, לאָז האָטש מאַכען אַ זיידענע קאַפּאָטע אויף יום טוב אַ דאָ האָב איך אָבער גוט געטראָפֿען, בין איך אַ רבי'ס אַזוהן? און איך ווייס גוט, ווי אַזוי ס'וואָלט איהם אָנגעשטאַנען. איך זאָג אייך אַזא חתן, אַזא שיינעם חתן, ווי איך האָב איהם געפֿיהרט צו דער חופּה האָט מען נאָך ניט געזעהן. אַ מלכות. און די כלה? בעסער פֿרעגט מיך גאָר ניט. שוין ביי די תנאים האָט זי מיר ניט געפֿעלען, אָבער האָבען האָט זי אַכט הונדערט רובעל נדן, און דער מחותן איז אַ בעל יכולת, אַ יוד פֿון אַ גראָלניע און דער צו אַ קלייט. צו וועמען דען זאָל איך איהם אַריינגעבען?"

„מיינט איהר אַז איך האָב יוצא געווען. לייענט זיינע בריוולּיך: מאַמע, דאָס פֿעלט מיר נאָך, יענץ קויף מיר נאָך. שיק מיר צוויי האַלז טיכער און נאָך אַ פּאָר שיך, רויטע. בין איך געקומען צו פֿאָהרען אַהין אויף אַ שבת איז מיר פֿינסטער געוואָרען אין די אויגען. אַז די מאַמע איז ניט דאָ פֿאַר די אויגען טוט מען אָן די שליאַפּע און איך האָב גערעדט דריי חדשים, ער זאָגט אין בקי טראָגען זיך אַלע אַזוי. אַזא פֿאַרשאַייטע שטאָדט! און דער שווער איז אויך און האָט ניט קיין דעה ביי זיך אין שטוב. איך האָב אפילו פֿאַרשטאַנען, אַז איהר, דער שניער מיינער איז שווער דער פּאַריק אויפֿ'ן קאָפּ, די יפיפיה, אַז זי וואָלט ניט געווען מיין זוהנ'ס ווייב, וואָלט איך זי פֿיינד געהאַט ווי אַ שפּין. ער זאָגט איהר לובינע, האַרצינו און זי ווערט פֿאַר איהם די כפרה. אַ חידוש אַזאַ..."

„נעם איך איהם אין אַ זייט און זאָג איהם: זונינו, האָסט דו זי ליעב! יאָ, זאָגט ער, מאַמע, און ווערט דערביי רויט, מיינט איהר, איך גלייב איהם, פֿון דעסטוועגען קען איך ניט זאָגען, אַז ס'פֿרייט מיך ניט, אַז איך האָב איהם שוין חתונה געמאַכט און איהם אַזוי בעוואָרענט. מ'היט איהם דאָרט אָב ווי דאָס אויג אין קאָפּ און איהר זאָלט זעהען אַ שטוב, ווי ס'פֿיהרט זיך. וואָס אַרט מיך אָבער? אַז איך האָב איהם אויפֿגעצויגען און אַצינד קלויבען זיי דעם נחת און איך מוז דאָ זיצען און טראַכטען. דעם גאַנצען טאָג טוט מען און מ'איז פֿאַרטראָגען, אָבער אַז ס'קומט ביי דער נאַכט און מ'זיצט און מ'האָט ניט וואָס צו טון, נעם איך אַראָפּ די בריוולּיך און לייען און לייען..." עס קויקעלט זיך אויף איהר פּנים אַ טרער.

קונסט און לעבען.

דיא מאָדערנע קונסט, וואָס מען האָט אַ נאָמען געגעבען „סעצעסיאָן", איז פֿאַלש פֿערשטאַנען פֿון די לייט, וועלכע מיינען, אַז אינטער סעצעסיאָן איז נור די מאַלעריי און פּלאַסטיק געמיינט. די מאָדערנע־קונסט איז פֿריי, און אונבעשרענקט, זי נעמט אָן נייע פֿאָרמען, בעשטרעבט נייע ציעלען און גרייפֿט טיעף אין די וואַרצעל פֿון דעם מאָדערנעם לעבען, אַזוי ווי אין דער בילדענדער־קונסט אַזוי אויך אין דער אַרכיטעקטור, אינדוסטריע און געווערבע.

די סעצעסיאָן איז אַ קינד פֿון דעם מענשען, וועלכער ברעכט אַלעס אַלטע, שווערע ניצלאָזע אין דעם אַלטען געזעלשאַפֿטסליכען לעבען, און זי בויט, וועבט, און שפּינט אַ נייעס לעבען...

און דאָס נייע לעבען, וועלכעס הויבט ערשט אָן, בעקומען פֿאָרמען, דאָס איז די קונסט פֿון דער צוקונפֿט, וואו לעבען און קונסט זאָלען זיך פֿעראייניגען.

שוין יעצט אין דער ערשטער ענטוויקלונגספּעריאָדע, זעהן מיר דעם גוואַלדיגען איינפֿלוס, וואָס די מאָדערנע קונסט האָט געוואונען אי לעבען.

דאָס פּובליקום פֿערשטעהט שוין יעצט, אַז ניט נור וואָס עס איז דער נאַטור געטריי, דאָס איז קונסט, אין אַז ניט דאָס וואָס נאָך אונזערע געוואָהנהייטען, אָפּגעפּאַסטע קונסט דאָס איז שען.

היינטיגעס פּובליקום בעפֿרייט זיך פֿון די אַלע פֿאָראורטיילען, פֿאַלשער־אַנשויאונג, וועלכע לאַסטען אויף אונזער פֿהיזישער, און גייסטיגער אויג.

בעטראַכטענדיג צום ביישפּיעל, אַזעלכע פֿרעמדאַרטיגע, ווילד־פֿאַרביגע לאַנדשאַפֿטען ווי פֿון קונא אמיעט, ווילהעלם לאַנגע, ווערען מיר איבעראַשט און געטוישט דעם ערשטען מאָמענט, ניט געפֿינען צו קענען דאָס, וואָס מיר זענען געוואהנט צו געפֿינען מיט אונזערע אַלטעגליכע אויגען.

דאָך אין אַ ווײלע אַרום, ווערען אונז קלאָרער, און בעקאַנטער די בילדער, מיר ווערען פֿערזעצט אין אַזעלכע אײנדריקען, און געפֿיהלען, וואָס מיר האָבען איין מאָל אין לעבען שוין דורכגעלעבט, מיר הייבען אָן פֿיהלען, ווי מיר וואָלטען קינדער געוועזען, און לעבען דורך אַזעלכע מאָמענטען, ווי מען וואָלט אונז דאָס ערשטע מאָל די נאַטור בעװיזען, ווי קינדער ווען אונזער אויג איז נאָך געוועזען אונפֿערדאָרבען, אונבערירט פֿון פֿאראורטיילע, ווען אונזער אויג איז נאָך יונגפֿרייליך, ריין פֿון פֿ־עמדע אײנדריקע געוועזען, זעהן מיר נאָך איין מאָל מיט ענטציקטע קינדער־אויגען דיזע רויטע בוימער, בלויע לופֿט, אויס געשאָטען מיט געלבע׳ פֿייעריגע פֿלעקען.

מיר ווערען וויעדער בערוישט פֿון דעם קלאַנג פֿון די פֿאַרבען, ווייכקייט פֿון דער לופֿט, אין דערין ליעגט די קראַפֿט פֿון דער סעצעסיאָן: אונז וויעדער צו געבען געפֿיהלע, אײנדריקע פֿאָרשטעלונגען, און עדשיינונגען, וועלכע מיר עמפּפֿינדען און לעבען דורך, נור איין מאָל, און דער איין מאָל איז אַזוי גרויס און מעכטיג, דאָס פֿיעלע מענשען בענקען זייער גאַנצען לעבען נאָך איהם. מיר פּרובען דאָס אָפֿט זוכען אין דער נאַטור, און געפֿינען דאָס ניט, דען די זעעלע ביי דעם מענשען האָט איין אייגענע נאַטור, איין אייגענעס] לעבען. דער פֿאַר קענען אַזעלכע בילדער ניר פֿיר דאָס אינערע לעבען פֿערשטענדליך און ווירקענד זיין.

די פּלאַסטיק האָט אויך שוין אויפֿגעהערט צו זיין אַ אַרט „חומר ביד היוצר״; היינטיגע בילדהויער זענען אָפֿט דער „יוצר ביד החומר״ די מאָדערנע פּלאַסטיקער, האָבען מעהר הכנעה פֿיר דעם שטיין, פֿיר דעם ליים. ר א ד י ן האַלט פֿאַר אַ זינד לייהם, אָדער שטיין, גאַנץ ריין אויס צו אַרבעטען, אום ניט צו פֿאַרענדערען דעם נאַטירליכען כאַראַקטער, אום גיט צו אָב טויטען דעם מאַטעריאַל. ער איז אין דיזען הינזיכט ווי אַ „וועגעטאָריאַנער״ וועלכער האַלט פֿאַר אַ זינד, צו עסען פֿלייש פֿון אַ וועזען וואָס האָט בלוט און לעבען אין זיך געהאַט.

און דורך זיינע רויהע, און דאָך גוואַלדיגע ווערקע, פֿערבינדעט ער דאָס פּובליקום, מיט אַ גאַנץ נייער וועלט, מיט די „דוממים״, ער שאַפֿט פֿערמיטלונגס־שפּראַכע צווישען לעבען און טויט. דאָס וואָס די וויסענשאַפֿט קען נישט ערקלערען און ערפֿאָרשען פֿיר דעם מוח, קענען מאַנכע קונסט ווערקע ערקלערען דעם געפֿיהל. „גאַטעס האַנד״ אָדער „דער דענקער״ פֿון ראדין קען מעהר ווירקען אויף דער זעעלע ווי פֿיעלע ביכער און לעהרען. קלינגערס „בעטהאָווען״ מאָנומענט, קען אויף פֿיעלע לייט שטאַרקער ווירקען, ווי בעטהאָווענס מוזיק אַליין, אין מיכעל אַנזשעלאָס צייטען האָבען די פּלאַסטיקער גרינדליך די קנאָכען און מוסקעל לעהרע שטודיערט, היינטיגע פּלאַסטיקער אָבער בעשעפֿטיגען זיך מעהר מיט פּסיכאָלאָגיע, מיט זעעלישע טריעבען.

קלימט׳ס ווערק די „פֿהילאָזאָפֿיע״ קאָן פֿיר קינסטלער־זעעלען מעהר פֿהילאָזאָפֿישע פֿראַגען ערקלערען, אַלס די פֿהילאָזאָפֿיע זעלבסט.

אין דער אַרכיטעקטור, אינדוסטריע און געווערבע זעהען מיר די מאָדערנע־קונסט מיט ריעזיגע שריט פֿאַרשרייטען.

בעטראַכטענדיג די היינטיגע נייע געביידען אין די גרויסע שטעדט פֿערגלייכענד צו די הייזער, וואָס זענען פֿאַר 50—30 יאָהר געבויט, זעהען מיר צוויי וועלטען.

אַ מאָדערנעס הויז, אין איהר איינפֿאַכען, רוהען סטיל, ווירקט אַזוי ווייך אויף אונזער געמיטה, דאָס ניט וועלענדיג מוזען מיר זיך פֿרעגען צו וואָס נוצט און פֿיהרט, די אַלטע טעכניק, דער אַלטער סטיל? צו וואָס לאַסטען די אַלע שווערע, גרויזאַמע זיילען, געזימסען, טורמע און קופּלען אויף די געביידען?

עס שיינט, אַז נור שקלאַפֿען־זעעלען, אַז נור צוריק געהאַלטענע גייסטער קאָנען בעוואהנען אַזעלכע שווערע, דריקענדע קערקערס, אָנשטאַט דיזע אויסערליכע אוננוצינע, שווערהוינגענדע עקען און שפּיצען, צאַצקעס און פֿיגורען פֿון פֿערשיעדענע ערטער און צייטען צונויף געשלעפּטע פֿאָרמען, וואָס ווערען אָנגעבייט אויף אַ געביידע, אַנשטאַט דיזע אינעריליכע דעקאָראַציאָנען, אויף די ווענד, אויפֿ׳ן באַלקען און דעם איבערפֿליסיגען שווערען הויז־מעבעל, — ריכטען זיך איין היינטיגע מענשען פֿיעל פֿרייער אנגענעהמער, אין זייערע וואהנונגען.

די מאָדערנע אַרכיטעקטור, האָט קיינע בעשטימטע פּלענער און סטילען, יעדער בויט, ווי איהם געפֿעלט, ווי איהם איז נוצליך. די סעמעטרי שפּיעלט קיין ראָלע. דרויסען זענען די ווענד איבערגעצויגען מיט אַ לייכטער, צאַרטער פּלאַסטיק, אָדער מאַלעריי און אונטער דיעזע איינפֿאַכע, גלאַטע עלעגאַנטע ליניען. שיינט אונז, אַז די געביידע, שוועבט, פֿלאַטערט צום הימעל, און מיר שפּירען, אַזוי ווי דעם אַטהעם פֿון אַ לעבענדיגען וועזען אונטער דעם מאַטעריאַל. אין דער רוהיגער נאַכט, גלויבט מען אַז אַזעלכע געביידען טרוימען, אין דעם רוישענדען טאָג — זיי לאַכען און זינגען.

אינוועגדיג אין הויז, פֿיהלט מען זיך פֿריי און פֿריש פֿון דער איינפֿאַכער און דאָך געשמאַקפֿאָלער, צוועקמעסיגער איינריכטונג: קליינע נידעריגע טישען, אַנלאָקענדע שטולען און בענקלעך, גלאַטע קאַסטענס נאָך געברויך. יעדעס טירעל, קעסטעל צום האַנט, ריינע, גלאַטע, ליכטיגע, אָדער איינטעניג געפֿאַרבטע ווענט, אָהן געמישטע, אוננוציגע בילדער, פֿערציערונגען. דאָ און דאָ־ט אַ בילד אין אַ רוהיגער צאַרטער ראַם, דאָ און דאָרט אַ פּלאַסטישע פֿריי שטעהענדעס ווערק, וועלכע ווירקען פּאָעטיש אויף דער זעעלע.

זעהר שטאַרק ענטוויקעלט זיך אין דער לעצטע צייט די מאָדערנע קונסט אויף דער גאַס. אויסער דעם, וואָס אין די גרעסערע שטעט פֿערמעהרין זיך די סטאַטועס, ברונענס און גאַרטען — פֿיגורען אין אַגרויסען צאָהל, ווערט אויך די קונסט געברויכט אַלס מיטעל צום צוציעהען דאָס פּובליקום אין דער געשעפֿטס וועלט. יעדער ריכטעט זיך איין זיין בעט־יעב, זיין געשעפֿט מיט די מאָדע־נעסטע קונסט מיטעלן, דאָס פּובליקום איז שוין רייפֿער געוואָרען פֿיר די קונסט; טויטע בוכשטאַבען ווערען ניט בעאַכטעט, די איינפֿאַכע אַלטעגליכע שילד פֿערשווינדעט פֿון דער גאַס, און אויף איהר פּלאַטץ קומט פּלאַסטיק און מאַלעריי. פּלאַקאַטען, רעקלאַמעס ווערען שוין היינט פֿון קינסטלער אויסגעפֿיהרט.

ווען איינער צום ביישפּיעל, לאָזט זיך מאַכען פֿיר זיינע זייף אַ פּלאַקאַטע פֿון אַ בעריהמטען מאַלער, ווי אַ שעהנע וועשערין וואַשט וועש, נעמט נאָך אַנאַנדערער און לאָזט מאַכען פֿיר זיינע זייף, אין זיין אויסשטעלונגס־פֿענסטער, נאָך אַ שעהנערער ווערק פֿון אַ בילדהויער ווי אַ באָבע שטעהט, און וואַשט אָפּ אַ יונגען יונגעל, די באבע מיט איהר צערטליכער צוקאָ־טשעטער צורה, דער אינגעל, מיט זיינע פֿערמאַכטע אויגען, וויינענדען געזיכט, וואָס די באבע וואַשט, זיינען אַזוי פּאַקענד אויסגעפֿיהרט, דאָס קיינער געהט ניט פֿאַרביי, ביז ער בעטראַכטעט ניט די פֿירמע.

ווען איין קליידער פֿירמע האָט אַ נויטערין ביי דער נעהע מאַשין מאַלען געלאָזען אויף זיין פּלאַקאַט, פֿערגינט זיך נאָך אַ גרעסערע פֿירמע איבער דער גאַנצער הויז־פֿירמע אַ ריעזיגען רעליעף אויספֿיהרען פֿון אַ בעריהמטען בילדהויער, וואו עס ווערט פֿאָרגעשטעלט דאָס אַנקומען פֿון אַ דאָמפּפֿער צום האַפֿען, און דאָס פּובליקום בעוואונדערט, בעטראַכטענדיג דעם רעליעף מיט דעם ים, דעם האַפֿען מיט דעם גאַנצען קאָכען און טרייבען; דאָס איינלאַדען און אויסלאַדען ביין ברעג ים, און אַזוי פֿערברייטעט זיך די קונסט אין לעבען, און דאָס לעבען אין דער קונסט, דורך וועלכע דאָס פּובליקום און די קינסטלער, דאָס לעבען און די קונסט ענטוויקלען זיך און ווערען אינהאַלטסרייכער, געשמאַקפֿאָלער.

אונז יודען קען די מאָדערנע קונסט זעהר פֿיעל ברענגען אין דער צוקונפֿט, דען קיין פֿאָלק ווי דאָס יודישע, איז ניט אַזוי רייך מיט אידעען און פֿאַנטאַזיען, וועלכע שוועבען און וואַנדערען אַרום מיט אונז און זוכען אַ פֿאָרעם, אַ געשטאַלט, פֿאַרב און שטיין, ערד און הימעל — אין וואָס צו געבאָרען ווערען.

קינסטלער־קרעפֿטע האָבען מיר גענוג, פֿון די פֿיעלע וואָס מיר וויסען, און פֿון פֿיעלע וואָס מיר וויסען ניט, מיר מוזען נור זייערע קרעפֿטע בעניירען, שטאַרקען און די קונסט מעהר אַכטען, פֿערשטעהן, דאַן וועט אונזער ענג, אָרעם לעבען, פֿרייער, און רייכער ווערען.

וויען, יצחק ברייניו.

איבער איניגע מאטיווען אין מעטערלינגס ווערק.

די מענשהייט האט זיך שוין לאַנג, זעהר לאַנג, אויסגעלערנט שטעלען די פֿראַגע: „פֿאַר וואָס“? זי האָט זי געשטעלט אַלע מאָל און שטעלט נאָך איצט, ווען זי בעגעגענט זיך אין דער נאַטור מיט אַ זעלכע זאַכען, וועלכע זי פֿערשטעהט ניט, ווען איהר ענטדעקט זיך ניט דער אָדער יענער סוד אין דער נאַטור.

די מענשהייט האָט זיך זעהר פֿיעל געמאַטערט די סודות פֿון דער נאַטור צו ענטדעקען. אויף יעדעם טריט פון דעם גרויסען וועג פֿון דער ציווילאַזאַציאָן האָט זי געפֿרעגט: „פאַר וואָס“? און יעדען מאָל האָט זי אַריינגעלעגט אין די פֿראַגע אַ נייען געדאַנק. און אימער פֿלעגט זי געפֿינען אַנ׳אַנטוואָרט, אָבער אַנ׳אַנטוואָרט וועלכע פֿלעגט שטימען מיט איהר צייט.

דעם שטאַנדפונקט אין דער גריכישער וועלטאַנשויאונג פֿערנעהמט די „מאירא“ דאָס שיקזאַל. דאָס בייזע שיקזאַל הערשט איבער אַלעס אפילו איבער די פֿרעהליכע געטער, וועלכע וואָהנען אויף דעם פּאָעטישען אלימפּ. אפילו ז ע ו ס, דער גרעסטער גריכישער גאָט, איז אויך ביי איהר אין די הענד.

די „מאירא“, דאָס שיקזאל, איז אונבעגרייפֿליך; קיינער ווייס ניט איהרע וועגען, קיינער ווייס ניט, וואָס זי טהוט, קיינער פערשטעהט זי ניט, דאָס גאַנצע מענשען לעבען און אויך דאָס לעבען פֿון די געטער איז ביי איהר, ביי דער „מאירא“ אין די הענד, און זי שפּיעלט מיט איהם אַקוראַט ווי מיט אַ שפּיעלווערק

שרעקליכע אונבעקאַנטע און אונבעוואוסטע נאַטור־קרעפטען רינגלען אַרום פון אַלע זייטען דעם מענשען; דער מענש איז נעגען זיי ווי אַ שטויב; ער פערליערט זיך אין דעם גרויסען שטורמווינד פֿון לעבען, וועלכען די שרעקליכע קרעפטען דרעהען... די „מאירא“ שיקט דאָס יעדעס אומגליק, וועלכעס טרעפט פלוצלינג דעם מענשען אָדער דעם גאָט. די „מאירא“, דאָס שיקזאַל, צווינגט דעם מענשען אָדער דעם גאָט צו זינדיגען. זי רוקט איהם אונטער די זינד אונבעוואוסט און פלוצלינג, און דערנאָך משפּט׳ן איהם איהרע דיענער, וועלכע קומען אָפּט אין דעם געשטאַלט פֿון דעם טויד אָדער אומגליק. דער מענש איז גאָר אין גאַנצען איין אומשולדיגער קרבן און דאָך מוז ער פֿערניכטעט ווערען אָדער מאַטערן זיך. פאַר וואָס? ער ווייס ניט — ער קען מעהר נישט פֿרעגען, אָבער אַנ׳אַנטוואָרט וועט ער ניט בעקומען... „די מאירא“ שווייגט... עס איז ניט שווער צופערשטעהן, אַז די גריכישע „מאירא“ איז דאָס בילד פֿון דעם גאַנצען לעבען, דאָס בילד פון׳ם איבער אַלעס הערשענדען צופאלל...

ווען דער גריעכער פֿלעגט פרעגען ביי דער „מאירא“ ווער ביסט דו, איך פערשטעה דיך ניט! פלעגט ער מיט דעם זאגען: איך פערשטעה ניט דאָס לעבען... ווען דער גריעכער פלעגט זאָגען צו דער „מאירא“, פאַר וואָס ביסט די אַזוי גרויזאַם, פאר וואס ביסט דו אזוי שלעכט צו מיר? פלעגט ער מיט דעם זאָגען: איך פערשטעה ניט, צו ליעב וואָס מאַטער איך זיך אויף דער וועלט, איך פערשטעה ניט צו ליעב וואָס מוז איך ליידען צרות.... די „מאירא“ איז דאָס בילד פון יענע שרעקליכע נאַטור־קרעפּטען, וועלכע קוקען אויף דעם מענשען פון אַלע זייטען, קוקען מיט גרויזאַמע און אינדיפערענטישע אויגען, נעהמען צו דעם מענשען פֿון דער וועלט, ווען ער טראַכט גאָר ניט וועגען טויט, פלאָגען איהם מיט צרות, ווען ער גלויבט אין זיינע זיכערהייט.

אַ שרעקליך טרויעריגען איינדרוק מאַכען אויף אונז די טראַגעדיען פון דעם בעריהמטען גריעכישען דיכטער, פֿון ס א פֿ א ק ל.

דער דיכטער ווייזט אונז די גרויסע בלינדע מאַכט פֿון דער „מאירא“; ער ווייזט אונז ווי קליין, ווי מיזעריש איז דער מענש אין פערגלייך מיט די איבער אַלעס הערשענדען קרעפּטען פֿון דער „מאירא“, וועלכע היטען דעם מענשען אומעטום, וואו ער זאָל ניט זיין... די גריעכען האבען געוואוסט פון פעססימיזמוס; זיי איז בעקאַנט געוועזען דער אַפּאָריזם: בעסער וואָלט געוועזען פיר דיר, ווען דו, גליקליכער מענש, וואָלסט גאָר ניט געבוירען געוואָרען. זיי האָבען זיך אָבער ניט איבערגעגעבען איהם, אַ דאַנק דעם לעבעדיגען און פֿרעהליכען טעמפּעראַמענט זייערען, אַ דאַנק זייער פֿעהיגקייט גרויס פֿערגניען צו האָבען פֿון לעבען און שענהייט, פֿערגעסען פֿון אַלעס אין דעם עקסטאַז וועלכע זיי פלעגען בעקומען, בעטראַכטענדיג די קינסטליכע שענהייט פֿון די ווינדערבאַרע ווערק פֿון זייערע קינסטלער אָדער זייער נאַטור.

מיר יודען האָבען זיך שטענדיג בעשעפֿטיגט מיט די פֿראַגען: וואָס איז דאָס לעבען, וואָס פיר אַ זינן, וואָס פיר אַ צוועק האָט דאָס לעבען, וואָס איז דער טוידט? מיט די פֿראַגען וועלכע ווייזען, ווי אַרעם, ווי הילפלאָז איז דער מענש אויף דער וועלט, ווי שרעקליך עס דריקט איהם דאָס גאַנצע לעבען, דאָס אומבעקאַנטע און אומבעוואוסטע לעבען. קהלת איז דאָך אַ גאַנצע פעססימיסטישע פילאָזאָפּיע, וועלכע זאָגט אָפּפענטליך, אַז דאָס לעבען האָט קיין שום זינן ניט.

וואָס איז דער זינן פון לעבען, וואָס איז דער טוידט — די צוויי פראַגען שטעלט די מענשהייט אימער און אומעטום. זיי זיינען די נעהענסטע דעם מענשענס האַרצען; זיי פערשטעהט יעדער, מיט זיי מאַטערן זיך אַלע. דאָס בילד פֿון טוידט איז דאָס שרעקליכסטע בילד אויף דער וועלט. ווען דער מענש וואָלט שוין אפילו אַלעס פערשטאַנען, וואָלט איהם דער טוידט אַליין געצווינגען צו בעשאַפען גרויסע רעליגיעזע און פילאָזאָפישע סיסטעמען, אין וועלכען ער וואָלט מוזען בעשעפטיגען זיך מיט די פֿראַגע וועגען דעם טוידט.

דער טוידט איז די שרעקליכסטע זאַך — ער איז דער סוד פון אַלע סודות — ער איז די ערגסטע שטראָף.

ניט ווייניגער שרעקליך זעהט אויס דעם מענשען דאָס לעבען. ער פערשטעהט עס ניט. דאָס לעבען איז אַזוי נאַריש און אַזוי גרויזאַם; אימער שטרעבט דאָס לעבען צושלאָגען אַלע זיינע פּלאַנען, צעשטערען זיינע בעסטע האָפפֿנונגען. פרובירט צו גלייכען די סוממא פון צרות מיט די סוממא פון פרייד, וואָס די מענשהייט האָט בעקומען און בעקומט יעדעס מאָמענט אויף דער וועלט — ווי קליין, ווי מיזעריש קליין איז די לעצטע סוממא אין פערגלייך מיט דער ערשטער; וויפיעל צרות און פיין איז אַרום דיר, און ווי ווייניג זענען גליקליכע מענשען! וואָס איז דאָס לעבען? צו ליעב וואַס מאַטערט זיך דער מענש אויף דער וועלט, וואו איז דער זינן פון דעם לעבען? „ניטא קיין זינן“ זאָגט שאָפּענהויער — פערניכטעט זיך“... די מענשהייט אָבער לעבט — זי מוז לעבען. און זי שטעהט נעבען דעם שרעקליכען אָפּגרונד, וועלכער הייסט לעבען און מיט גרויסע טרויעריגקייט און שרעקליכע שמערצען פרעגט זי: לעבען, צו ליעב וואָס ביסט דו מיר געגעבען געוואָרען? ווי זאָל איך דיך פערשטעהען?...“

עס זענען געוועזען צייטען ווען די מענשהייט האָט געהאַט אַנ׳אַנטוואָרט אויף די אַלע פֿראַגען און האָט געלעבט אין דיעזען אופן מעהר אָדער ווייניגער רוהיג. עס זענען געוועזען צייטען, ווען די מענשען האָבען געהאַט אַ גאָט — ניט אַ קאָנקרעטען, ניט אַ קליינעם גאָט, נאָר איין אַבסטראַקטען, איין אוניווערסאַלען גאָט: ביי איהם אין שוים האָט זיך דער מענש בעהאַלטען פון די שמערצליכע פֿראַגען. די רעליגיאָן, וועלכע האָט דעמאָלס געהערשט איבער אַלען, פלעגט ענטפֿערען אויף די פֿערפֿלוכטע פֿראַגען: שטיל, גאָט וויל עס; אַלעס ליעגט אין גאָט...“ נור איינינע מענשען, די שפּיצען פֿון דער מענשהייט, פֿלעגען זיך ניט בעגניגען מיט דיעזער אַנטוואָרט און פֿלעגען זיך מאַטערען מיט די פֿראַגען איבער׳ן זינן פֿון לעבען און טוידט. — די מיטעלמעסיגע מענשען זענען געוועזען צו פֿריעדען מיט דיעזען קרעדא פֿון דער רעליגיאָן.

אין דעם קאַמפּף צווישען די וויסענשאַפּט און די רעליגיאָן, האָט אַ פּנים די וויסענשאַפט געזיעגט. זי האָט אַרויס געשטויסען די רעליגיאָן פֿון דער מענשענס זעעלע, פֿערשפּרעכענד, אַז זי וועט בעשאַפֿען אַ נייע וועלט־אַנשויאונג. אַז זי וועט אַלס ערקלערען, זי וועט אויף אַלע פֿערפֿלוכטע פֿראַגען ענטפֿערען ריין לאָגיש אָהן מיסטיק. זי האָט אָבער נ ע ל ייג ט, זי האָט זיך אַליין פֿערבלאָנדזעט אין אַ לאַבירינט

און קען ניט ארויס געהען... אויף די אלע פראגען קען זי ניט ענטפערן, זי פרעטענדירט שוין איצט ״״, זי זאגט זיך אפ; זי האט אבער געטויט דען גאט ביי דער מענשהייט, זי האט צו הרג׳ט די רעליגיאן. און ווען א מאל, אז די מענשהייט האט געהאט איהר רעליגיעזען גאט, ווען מיט די אלע פראגען פלעגען זיך מארטערן נור איינינע, יעצט אבער אז די מאסע. דער עולם האט פערלוירען דעם גאט... פיהלען אלע די פ־אגען שארפער און שמערצליכער. מ׳קען זיי כמעט ניט אריבער טראגען, אז איהר ווילט הערען, ווי הייגטיגער מענש מאטערט זיך מיט דעם, וואס ער האט פערלוירען זיין גאט, אויב איהר ווילט הערען די ביינגשאפט, דעם פיין, וואס ער האט יעצט, לעזט ביין פהילאזאף ניטשע, אין זיין ווערק „די פריעדליכע וויסענשאפט..״ די קומענדיגע שורות:

א משוגע׳נער לויפט אין אין מיט׳ן העלען טאג מיט א לאטערנע אין די הענד און ביינגט נאך גאט.

„וואו איז גאט? שרייט ער — איך וועל אייך ערצעהלען, וואו״: מיר האבען איהם געטוידט — איהר און איך! מיר אלע האבען איהם געטוידט! ווי אבער האבען מיר דאס געקענט טהון? ווי האבען מיר געקענט אויסטרינקען דעם ים! ווער האט אונז געגעבען אזא שוואם, אז מיר האבען געקענט אראפ רייבען דען גאנצען האריזאנט? וואס האבען מיר געטהון, ווען מיר האבען צו ריסען די קייטען, מיט וועלכע די ערד איז געוועזען צוגעבונדען צו איהר זון? וואהין בעוועגט זי זיך איצט? וואהין בעוועגען מיר זיך זעלבסט? צוריק פון אלע זונען? אפשר פאלען מיר שטענדיג אהן אנאויפהער — צוריק, אויף א זייט, ווייטער, אין אלע זייטען איז נאך פארהאן „אויבען״ און „אונטען״? אפשר בלאנדזשען מיר אין אן אונענדליכען „גארנישט״? אפשר אטהעמט אויף אונז די אונענדליכע וויסטע? איז ניט קעלטער געווארען? נעהערט זיך ניט די נאכט? ווערט ניט פינסטערער? מוז מען דען ניט נאך ביז האלבען טאג אנצינדען ליכט? הערט איהר דען גאר ניט? הערט ער דען ניט, ווי עס לארמען די קברנים, וועלכע זענען גאט מקבר? הערט איהר דען ניט דעם ריח פון גאט וועלכער האט שוין אבגעהויבען צו פוילען? געטער פאלען דאך אויך! גאט איז געשטארבען! ער וועט בלייבען א געשטארבענער, מיר האבען איהם געהרג׳ט! מיר זענען די גרעסטע גזלנים! וואו וועלען מיר געפינען א טרויסט! דאס הייליגסטע און שטארקסטע, וואס איז געווען אויף דער וועלט איז אויסגעגאנגען מיט בלוט אונטער אונזער מעסער.....״ וואס קען זיין שרעקליכער ווי די ביינגשאפט? און די ביינגשאפט פיהלט איצט יעדער, וועלכער דענקט וועגען די אלע פראגען און האט ניט קיין רעליגיעזען גאט, פון וועם ער זאל קענען געפינען אן׳אנטווארט... וואו איז די אמת׳ע אנטווארט — צוליב וואס זענען מיר געבוירען געווארען, וואס פאר א זינן האט דאס לעבען, וואהין קומען מיר אהין נאך דעם טוידט? די שטילהייט פון קבר איז א אנטווארט! — — ....

א—ז.

(ענדע קומט).

צווישען עמיגראנטען.

(ענדע).

איבער צו געבען אלעס, וואס יוליוס קאלישקי שרייבט, איז אונמעגליך איבער פיעלע אורזאכען. דורך איינציגע ציטאטען ווידער — האבען מיר מורא — וועט דער לעזער ניט בעקימען דעם איינדרוק, וואס מען בעקומט ביים לייענען. אום צו פערשטעהן די טראגישע לאגע פון די וואנדערער איז גענוג, אז מיר וועלען ציטירען וויטערדיגע ווערטער:

„פיעל מאל — איז זיך מודה ה׳ קאלישקי — בין איך געווען אויסער זיך. איך האב קיין געדולד נעהאט צו בלייבען אין דער ראליע פון א צושויער. בא מיר האט שיעור ניט די געדולד נעפלאצט. און האב געוואלט א רונטער רייסען פון זיך די אויסערליכע עמיגראנטען־מאסקע און אנפאנגען מיט די בעאמטע און אגענטען צו רעדען קלאהר, אויפ׳ן ריינעם דייטש — אבער איך האב זיך געסטארעט איינצוהאלטען זיך, איך האב געוואלט בלייבען איין עדות, און דעריבער האב איך געמוזט גרינדליך דעם אמת אויסלערנען״.

אזוי האט געליטען גייסטליך אמענש, וואס האט יעדע מינוט געקענט זיין פריי, לאמיר זיך אליין פארשטעלען די לאגע פון די אמתע עמיגראנטען.

שען איז די סצענע, וואס ס׳איז פארגעקומען אין האמבורג, ווען די אגענטען האבען בעקומען צו וויסען, אז דער איינגעשמוצטער רוסישיודישער עמיגראנט יואל קאלישער פון קיעוו איז ניט קיין אנדערער, ווי יוליוס קאלישקי דער רעדאקטאר פון „פארווערטס״.

אין האמבורג, ווען ה׳ קאלישקי האט שוין זיין אויפגאבע ערפילט, האט אינזער עמיגראנט יואל קאלישער געבעטען מען זאל איהם ווידער קעהרען דאס געלד, וואס דארף קאסטען פון האמבורג ביז לאנדאן (אין טילציט האט מען איהם געגויט ער זאל נעהמען אבילעט ביז לאנדאן, ניט קוקענדיג אייף דעם, וואס ער האט געטענה־ט, אז ער דארף נאר פאהרען ביז האמבורג. מען האט איהם געשטעלט אצוועקפראגע: אדער נעהמען אבילעט בא דער קאמפאניע ביז לאנדאן, הגם ער האט מעהר ניט נייטיג, ווי ביז האמבורג, אדער ווערען אויסגעליפערט אין די הענד פון די זשאנדארמען — ב איין ברירה האט ער געמוזט בעצאהלען פאר אשיפסקארטע ביז לאנדאן.)

דריי מאל — ערצעהלט קאלישקי – האט מען מיך געפיהרט פון קאנטראל־סטאנציע צום עקספעדיציאן און צוריק. אויפן דריטען מאל בין איך שוין זוכה געווען צו טרעפען דעם פארשטעהער פון ביורא, דער בעאמטער, וועלכער האט מיר געפיהרט האט איבער נעגעבען דעם פראטעקאל דעם פארשטעהער פון אבטיילונג, העררן שטעלמאכער, און האט נאך ערקלעהרט דערצו מיט ווערטער, אז איך זאג זיך אב צו פאהרען קיין לאנדאן און אז איך וויל בלייבען אין האמבורג. דער פארשטעהער האט געווארפען אבליק אין פראטאקאל און האט גלייך ערקלעהרט, אז איך וועל בעקומען דעם די פערענץ, וואס דארף קאסטען פון האמבורג ביז לאנדאן, צוריק. דערצו אבער האט דער פארשטעהער געמאכט אפיעל־דייטענדען אויפטראג: מעלדעט דעם פאליציי קאמיסאר, אז יואל קאלישער פון קיעוו וויל בלייבען אין האמבורג״.

„וועה מיר — שרייט קאלישקי אויס — ווען איך וואלט געווען איין רוסישער אונטערטאן, איך וואלט דענסטמאל גיכער נאך רוסלאנד נעקומען איידער איך וואלט זיך אנגעזעהן די שטאדט האמבורג״.

— איך וואלט אבער אויך וועלען בעקומען דאס געלד, וואס ס׳האט געקאסט דאס אויסרייכערן די קליידער. קראנק בין איך ניט געווען און נאך לאנדאן האב איך אויך ניט בעדארפט״ זאג איך ווייטער. דאס האט שוין דעם פארשטעהר ארייין געבראכט אין כעס: „סטייטש, אזא העזה!״ — שרייט דער פארשטעהער — מיר גיבען דעם מענשען דאס געלד ארויס צוריק, וואס דארף קאסטען די נסיעה פון האמבורג ביז לאנדאן און נאך בעט ער די געלד פארן דעזפעקציאן אויך, ווי קומט ער דערצו?!... — „אויס פרינציפ, מיין העררן!״ האב איך געענטפערט, דיזעס מאל אבער ניט אויף יודיש, אויף וועלכער שפראך איך האב זיך ביז איצט געסטארעט צו רעדען מען זאל מיר ניט ערקענען, אבער אויף ריין דייטש.

— „וואס הייסט דאס״? — זאגט דער פארשטעהער, קוקענדיג אויף מיר מיט גרויס ערשטוינונג.

— „דאס וועט איהר גלייך זעהן פון דיזער קארטע״ — ענטפער איך, און האב בשעת מעשה דערלאנגט מיין רעדאקציאן׳ס קארטע.

ווען יעקב האט געזעהן, ווי די מלאכים קלעטערן אוי׳פן לייטער ארויף און אראפ, האט ער ניט אויסגעשטעלט אזא פערוואונדערט געזיכט, ווי דער פארשטעהער האט אויסגעשטעלט אין דיזען אויגענבליק.

— „איהר זענט דער רעדאקטאר פון „פארווערטס״?״

— יא מיין הער, איך ערלויב זיך פערזעהנליך פאר צושטעלען.

ני, דא איז דער שטעלמאכער אין גאנצען איבער געביטען געווארען. ער איז געווארען ווייך ווי אמאלינע, העפליך, ווי אקאמעדיאנט און

שטיל, ווי אקאטינקע. זיין ניטער ביישפיעל האט ארויס גערופען אַנאָפּקלאַנג ביי זיינע אונטערשטע בעאַמטע, וועלכע זענען, ווי איך האב זיך איצט איבערציינט, נור איינגעוויקעלט אין אריהער — גראבער שאַלעכץ. מען האט מיר נעשאטען מיט העפליכקייטען. מען האט מיר פארגעליינט פערשיעדענע בעדינגונגען, פון וועלכע איך האב זיך, מסתמא אבגעזאגט. ה' שטעלמאַכער האט זיך אנגעפאַנגען צו ענטשולדיגען און בעטען מחילה פאַר אַלסדינג. מען האט מיר גלייך אַ־ויס געצאהלט די פאַהר־געלד, די דעזינפעקציאנס־געלד מיט עכטע דייטשע גילטיגע מטבעות. אין טילציט האט מיר איין שזאַנדאַרם אונטער דער שטרענגער פאַרשרייבען פון די אגענטען פון באַהן אין באַלין־שע קאנטראל־סטאַציאָנען געפיהרט. אין האַמבורג האט מיר אונטער געטראגען אדיענער איין קאַסטען מיט גרויס העפליכקייט פון באַלין־שע קאנטראל־סטאַנציע צום גאַסען באַהן!"

„מיין חוב — ענדיגט קאַלישקי — האב איך ערפילט".

„יא, עהרליך האסט דו דיין חוב ערפיהלט!" גיבען מיר מיט גרויס אַכטונג צו!

אין וואס אבער בעשטעהט אונזער חוב ?!

אונזער חוב איז צו סטאַרען זיך מיט אַלע כחות. דאס פערשיעדענע יואל קאַלישערס זאלען פאדערן די איינענע רעכטען, מיט וועלכע עס בענוצען זיך יוליוס קאַלישקי'ס!

מיר מוזען געבען צו פערשטעהן, אַז יואל קאַלישער איז אויך אַזאַ מענש, ווי יוליוס קאַלישקי (צו וואס קאלישקי איז געוויס און געווים מודה) און אַלס אַמענש מוז יואל קאלישער האבען מענשליכע, ניט חזיר־שע בעהאַנדלונגען. און מיר זענען איבערציינט, אַז ווען אַלע יואל קאלישער'ס וועלען אַליין קומען צום בעוואוסט־זיין — דענסטמאל וועט איבערהויפט ניט זיין קיין אונטערשיעד צווישען יואל קאלישער אין קיעוו און יוליוס קאלישקי אויס בערלין!

א. ש. זאַקס.

ליטעראַטור און לעבען.

דער אוננאַטירליכער צושטאַנד פון יודישען פאָלק פיהרט אָפט צו אַזעלכע אַבסורדען, אַז דער פרישער מענש בלייבט שטעהן פאַר זיי מיט אַנ'אָפּען מויל. עס איז גענוג צו דערמאָנען די קוריאָזע דיספוטען וועגען דעם, אויב יודען זענען ווירקליך אַ פאָלק ?... די טענות זענען אזוי ווייט פערגאַנגען, אַז פיעלע יודען צווייפלען דערין, און פיעלע צווייפלען נישט — אַז נישט. מיר האָבען אַזוי לאַנג זיך דערווייטערט פון לעבען, אזוי לאנג אָפּערירט מיט הוילע, אַבסטראַקטע בעגריפען, ביז מיר האָבען פערלוירען דאָס אונמיטעלבאַרע נאַציאָנאלע געפיהל און זענען געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז א־פאָלק" בעשטעהט נישט פון לעבעדיגע מענשען, נאָר עס איז עפּיס אַזוינס, וואָס מוז אויסהאַלטען געוויסע רעגעלן, געוויסע פאָדערונגען, וועלכע אונז וועט זיך פערגלוסטען איהם שטעלען. און מערקווירדיג אין פלוג, אָבער אין גרונד גאַניץ נאַטירליך איז דאָס, וואָס די אַלע ספקות און ספק־ספקות בליהען בעזונדערס צווישען יענע גרופען, וואָס זאָרגען אזוי פיעל פאַר אונזער נאַציאָנאלע עקזיסטענץ. אַ העברעאישער שרייבער איז זאָגאר נישט זעהר לאַנג ארויס מיט דער פראגע : ווער ווייסט ? אפשר מאַטערן מיר זיך אומזיסט ? אפשר זענען מיר גאָר נישט קיין פאָלק און פערליערען די עולם־הזה — אָהן האָפנונג אויף עולם־הבא... — דער זעלבער שרייבער האָט פאָרגעלעגט אַ פרעמיע יענעם, וואס וועט אָנשרייבען אַ בוך און בעווייזען אין איהם מיט אותות ומופתים, אַז מיר זענען אַ פאָלק ! איך בין נייגיעריג צו וויסען אויב די פרעמיע וואָלט בעקומען אויך דער, וואס וואָלט אין א בוך בעוויזען, אז יודען זענען נישט קיין פאָלק ?... אַלענפאלס קומט־אויס, אַז ביז מיר האָבען נישט בעקומען א סאַנקציע פון אַ בוך, האָבען נישט אונזערע אידעאַלען, שטרעבונגען און אַ־בייט קיין „רעזאָן דעט־ר".

זעלבסטפערשטענדליך, אז ווען מען צווייפעלט דערין, אויב דאָס פאָלק איז אַ פאָלק, איז מען אויך נישט זיכער, אַז אלעס, וואָס געהערט צו איהם און וואָס איז אונאבטיילבאַר פערבונדען מיט זיין לעבען, האָט עפּיס אַ ווערטה. מען צווייפעלט דעריבער, אויב די יודישע שפראַך איז אַ שפראַך. די „פראגע" ווערט ערנסט בעהאַנדעלט, מען רעדט און מען שרייבט פאַר און געגען און מען קאָן באין אופן נישט קומען צו קיין בעשטימטען בעשלוס. די פאָראויס בעשאַפענע און קינסטליך גענומענע פאָרשטעלונג וועגען א „פאָלק" פערפאָלגט, ווי אַ קאָשמאַר, און דערוועקט נישט בלויז פערפרעמדקייט, — זאָגאר האַס און פעראכטונג צום רעאַלען, לעבעדיגען פאָלק און צו זיינע גייסטיגע ערוווערבונגען. אָט הערט עטליכע בעהאַרצטע ווערטער פון אונזער „פאָלקסדיכטער", פרוג'ן איבער דער יודישער שפראַך :

איך האָב מיט דעם לעטצטען צאָהן
געביסען און געריסען דעם זשאַרגאָן,
געקייט די ליעבע שפראַך פון אונזער מאַמען,
געפעפערט מיט צעזור, געזאַלצט מיט גראַמען,
צו מאַכען זיי אביסעלע האָטש ווייך
און צו פערדושען יענעם ליעבען ריח
פון ווילנאָ'ר מארק און דינאַבורגער יאַטקעס
מיט אלערליי פערוואַלגערטע אָסטאַטקעס,
וואָס שמעקט אויף דרייצעהן מאַל אַרום דעם אָרט,
וואו נאָר עס בליהט חאָטש איין זשאַרגאָניש וואָ־ט...

(ליעדער און געדנאַקען).

איז אייך בעקאַנט דער טאָן ?... יעדערער פון אייך האָט געוויס געהערט אין עפּיס אַ גויאישער גאַס דאָס ליעבע אויסגעשריי : „זשיד האַלאמיי!..." און דאָס פערעכטליכע איבערקרומען, ווי אַ יוד רעדט... אַ פרעמדער קוקט אויף דאָס אונבעקאַנטע, און דעריבער אין זיינע אויגען אונבעגייסטערטע, יודישע פנים, הערט, ווי דער יוד „בעלעכעטשעט" — און אין איהם ערוואַכט אַ געפיהל פון פערפרעמדקייט און אנטיפאַטיע. דאָס איז דער „נאַטירליכער" אַנטיסעמיטיזם, וואָס איז פערשפרייט צווישען די אונוויסענדע און נישט זעלטען אויך צווישען די געבילדעטע שיכטען פון פרעמדע פעלקער. דאס זעלבע קומט־פאָר אויך מיט אונזער אייגענעם „בעל־בכי", וואָס וויינט, דוכט זיך, ווי טאָג אזוי נאכט אויף די יודישע צרות. ווען ער וואָלט ווירקליך געליעבט דאָס רעאַלע פאָלק, נישט די פרוכט פון זיין פאַנטאַזיע, נישט דאָס אַבסטראַקטע בילד, וואָס באָמבעלט זיך דאָרט ביי איהם אין קאָפּ, — וואָלט ער נישט געשליידערט אויפ'ן הויפען מיסט, צוזאַמען מיט די ווירקליך „פערוואַלגערטע אָסטאַטקעס" פון אונזער לעבען, אויך די יודישע שפראַך, די שפראַך, וואָס ווייסט פון פאָלקס וואַהרע ליידען און פריידען, וואָס איז געוואַקסען און האָט זיך ענטוויקעלט צוזאַמען מיט'ן פאָלק די לעצטע עטליכע הונדערט יאָהר. אַ יוד — א „נאַטירליכער? יודאָ־פאָב ! אזא אויבס האָט געקאָנט אויסוואַקסען טאַקי נאָר אין אונזער פערוואָהרלאָזטען, פערווילדעטען גאָרטען !... זיינע נאַציאָנאַליסטישע חלומות האט פ־וג געזינגען — און, מען קאָן נישט לייגנען, שעהן געזינגען — אין א פרעמדער שפראַך ; צו דער אייגענער איז ער געקומען — אום זי צו זידלען און צו מאַכען זי מיט דער בלאָטע גלייך... ווייסט דען פרוג נישט, אז אין זידלע־ייאיז די שפראַך, אין וועלכער ער האט געשריעבען, פיעל רייכער, אלס די יודישע ?... האט ער פערגעסען, אז אויך יענע שפראַך, צוגלייך מיט יענעם לעבען, טראַגט אויף זיך די שפירען פון שווערע געזעלשאַפטליכע וואונדען, ווי „טאַטארשטשינא" און די איבריגע אַנטיקען ?... דאס אלעס האט איהם נישט געשטערט אָבצושאצען יענע שפראַך, ווי זי האָט פערדיענט, ווייל דאָרט איז ער געקומען צום גרייטען : פאַר איהר האָבען אנדערע, אייגענע געאַרבייט פריהער פון איהם, געאַרבייט מיט ליעבע און טרייהייט, האנד ביי האנד, זי צוגעפוצט און אנשטענדיג בע־

קליידעט און דערמיט האָבען זיי אונטערגעשטרויכען איהר איינענע, נאטירליכע רייכקייט: זיי האָבען די שפּראַך, ווי זייער פֿאלק, ליעב געהאט! צום אייגענעס פֿעלד אָבער איז פֿרוג געקומען אלס פֿרעמדער — און האט דעריבער נישט בעמערקט, אז דער גרונד איז נישט ווענינער פֿרוכטבאר, חאָטש פֿערלאָזט און פֿערוויסטעט. און ווען ביי איהם זעלבסט און אין דער זעלבער שפּראַך „פֿון ווילנער מאַרק" רייסען זיך זעלטען־ווען ארויס הארמאָנישע קלאַנגען, פֿיל מיט לייד און צער, איז דערין אסור נישט שולדיג זיין „הויכעס אידעאל", נאָר זיין אונמיטעלבארער פּאָעטישער טאלענט...

איבריגענס, פֿאר די שפּראַך זעלבסט האָט פֿרוג גאָר נישט געטהון: זיין יודיש איז ווירקליך די שפּראַך „פֿון ווילנער מארק און דינאבורגער יאטקעס", און אויב די שפּראַך ווערט וואָס א טאָג פֿיינער און רייכער, איז עס נישט איהם צו דאנקען.

אין אַנ'אַנדערן אָרט, רעדענדיג וועגען יודיש און העברעאיש, האָבען מיר בעמערקט, אַז „פֿאַקטיש ציהט די „דיענסט" מיט איהר יונגער, לעבעדיגער שעהנהייט אַלץ מעהר צו זיך, און די אַלטע, טויטליכע „הערין" קומט מען אָב אַלץ עפֿטער מיט אַ נייג פֿון וויטען, מיט אַ העפֿליכען רעווערענס; דעם לשון־קודש הערט מען נישט אויף צו פֿערזיכערן אין ליעבע און טרייהייט, — און מיט'ן זשאַרגאָן הויבט מען אָן אַלץ מעהר זיך צו בענוצען. נאָר טעאָרעטיש דערמאָנט מען אַלע מאָל דעם זשאַרגאָן, ווער ער איז, און מען מוסר'ט איהם, ער זאָל זיך נישט איבערנעהמען". דיעזע ערשיינונג פֿערברייטערט זיך פֿון טאָג צו טאָג. אַלץ מעהר און מעהר העברעאישע שרייבער נעהמען אַנטהייל אין די יודישע אָרגאַנען — און מיט דער לינקער האַנד בעמיהען זיי זיך צו צעשטערען דאָס, וואָס די רעכטע האָט בעשאַפֿען. עס נעהמט זיך, וואַהרשיינליך, דערפֿון, וואָס די העברעאיסטען קוקען אויף די יודישע ליטעראַטור, ווי אויף אַ צדקה־זאַך, און אין אַזעלכע זאַכען, ווי עס איז בעוואוסט, טאָר איין האַנד נישט וויסען, וואָס די צווייטע טהוט... יעצט אָבער זענען די דיספּוטען אין גאַנצען איבערגעגאַנגען אויף אַנ'אַנדער באָדען: מען זאָגט שוין נישט, אַז די יודישע שפּראַך איז קיין שפּראַך נישט, — מען פֿאָדערט נאָר, מען זאָל זי נישט „מאַכען" פֿאַר אַ נאַציאָנאַל־שפּראַך.

די יודישע שפּראַך לאָזט נישט רוהען אונזערע העברעאישע צייטונגען. טהוענדיג זייער, נאָך אונזער מיינונג, אוננוטציגע, זאָגאַר שעדליכע אַרבייט, פֿיהלען זיי דאָך אויף זיך אַ איראָנישען בליק פֿון דער זייט און קוקען זיך אונרוהיג אום פֿון צייט צו צייט. נאָר אין דער לעצטער צייט האָט זיך זייער אונרוהיגקייט פֿערגרעסערט. מעגליך, אַז די אורזאַכען דערפֿון זענען די לעצטע וועהלונגען אין רוסלאַנד. אונזערע העברעאיסטען קאָנען ניט נישט וויסען, אַז ווען די אויסערליכע בעשווערונגען וועלען פֿאַלען, וועלען די יודישע שפּראַך און איהר ליטעראַטור זיך ענטוויקלען גאָר גיך, און די העברעאישע — ווער ווייסט, וואָס מיט דער העברעאישער וועט זיין...

דער „הזמן" לאַכט פֿון דער יודישער שפּראַך און איהרע שרייבער. מילא, זאָל ער לאַכען; לאַכען, זאָגט מען, איז אַ געזונדע זאַך, עס ענטוויקעלט די לונגען, און דערין וועט דער „הזמן" זיך נויטיגען, ווען עס וועט קומען זיין צייט צו שרייען. איבריגענס, האָט איהם שוין „דער פֿריינד" געזאָגט וועגען דעם אַ פּאָר „פֿריינדליכע" ווערטער. דער „הצפה" וויעדער איז מעלאַנכאָליש געשטימט און „וואָהרענט" פֿון געפֿאַהר... בכלל, וואָס אַנבעלאַנגט צו דער פֿראַגע וועגען דער יודישער נאַצי.־שפּראַך, שטעהט נישט דער „הצפה" אויף אַ פֿעסטען שטאַנדפּונקט. עפּיס וואַקעלט ער זיך, און חאָטש ער מאַכט אַ מינע, ווי איינער רעדט: „יאָ, אודאי... העברעאיש... ווי דען?"... — נאָר קיין בעזונדערע ענטשלאָסענהייט איז אין איהם נישט צו בעמערקען. דאָך, צייטענווייז רעדט ער העכער, אום צו צערשלאָגען די אונמוטיגע געדאַנקען.

אין פֿעליעטאָן פֿון N 600 האָט ה. ליודוויפּאָל געמאַכט אַן ענטדעקונג: דער זשאַרגאָן האָט ערקלערט קריעג דעם לשון־קודש, „ווי אוגאַנדאַ האַלט מלחמה מיט פּאַלעסטינאַ"...

„איך קלער חלילה נישט אויס קיין בלבולים, — שלאָגט זיך ה. ליודוויפּאָל אין האַרץ, — די ווערטער זענען געשריעבען שוואַרץ אויף ווייס, געשריעבען און געדרוקט"... אין פּראָספּעקט פֿון „יודישען וואָרט"...

קאָמיקער!

פֿערשטעהט איהר מיך, פֿאַר דעם טעריטאָריאַליזם האָבען די זשאַרגאָניסטען נישט געוואַגט אויפֿצוהייבען אַ האַנד אויף די העברעאישע שפּראַך. יעצט, צוזאַמען מיט איין נאַציאָנאַלער ערוועקונג, וויל מען איבערטווישען אויך די צווייטע.

דער ערשטער, זאָגט ה. ל., איז אַרויסגעטרעטען געגען העברעאיש ה. אלדד אין „פֿריינד", נישט לאַנג, הייסט עס; דער צווייטער — אברהם רייזען, יעצט, אין זיין פּראָספּעקט. פֿון דאַנען איז געדרונגען: טעריטאָריאַליזם — זשאַרגאָניזם.

דאָס איז נישט ריכטיג, ערשטענס, פֿאַקטיש. דאָס זאַמעלבוך: „דאָס צוואַנציגסטע יאָהרהונדערט", אונטער ה. רייזענס רעדאַקציע, האָט ערשיינט אין 1900טען יאָהר. דאָרט קאָן ה. ל. איבערלעזען אַ בעמערקונג: „זשאַרגאָן אַלס נאַציאָנאַל־שפּראַך", אין וועלכער דער אויטאָר זאָגט־אַרויס גענוג אָפֿען און נישט צווייזיניג זיין מיינונג איבער דיעזער פֿראַגע. אין „יאהרבוך־פּראָגרעס", אויך אונטער ה. רייזענס רעד., איז געדרוקט אַנ'אַרטיקעל אין דעם זעלבען זינען: „צו דער פֿראַגע וועגען העברעאיש און יודיש", וועלכער איז געשריעבען געוואָרען אַ צייט פֿאַר דעם 6טען ציוניסטישען קאָנגרעס. צווייטענס — און דאָס איז פֿיעל וויכטיגער — דער „אָנפֿאַל" אויף די העברעאישע שפּראַך קומט פֿון אַזאַ לאַגער, פֿאַר וועלכען אוגאַנדאַ און פּאַלעסטינאַ זענען גלייכע מיוחסים, בעסער געזאָגט, ביידע זענען נישט קיין מיוחסים. ה. ליודוויפּאָל ווייסט דער פֿון זעהר גוט. איהם איז אָבער געקומען צו דער האַנד אַ גלענצענדע סאָציאַל־פֿילאָזאָפֿישע „קאָנצעפּציע", האָט ער קיין האַרץ נישט געהאַט נישט אויפֿצוכאַפּען אַזאַ כשר'ע מציאה. מיר פֿיהלען איהם מיט פֿון גאַנצען האַרצען...

„און נאָך אלדד'ן, וועלכער איז סוף כל סוף נישט מעהר, אַלס אַ פֿעליעטאָניסט, איז געקומען רייזען מיט דער פֿאָדערונג — צו מאַכען דעם זשאַרגאָן פֿאַר אונזער נאַציאָנאַלע שפּראַך. איך האָב זיך נישט ריכטיג אויסגעדריקט. אברהם רייזען פֿאָדערט נישט. ער מעלדעט, ווי אַ גזרה פֿון אויבען, זיין בעשלוס, אַז דער זשאַרגאָן איז די יודישע נאַציאָנאַלע שפּראַך, און דעריבער איז זיין ליטעראַטור אַ ציעל אַן און פֿיר זיך".

באין אופֿן קאָנען אונזערע העברעאיסטען נישט פֿערשטעהען, אַז אַ פֿאָלקסשפּראַך קאָן מען נישט „מאַכען". רייזען פֿאָדערט טאַקי נישט, — ער זאָגט נאָר אַרויס זיין איבערצייגונג, אַז די יודישע שפּראַך איז שוין אונזער נאַציאָנאַל־שפּראַך. פֿערשיעדענע, אָפֿט־מאָל געגענגעזעצטע שטרעמונגען קאָכען אין יודישען לעבען און ציהען עס אין פֿערשיעדענע ריכטונגען. מיר צווייפֿלען נישט, אַז דאָס לעבען וועט אויסקלייבען דעם מיטעלוועג און וועט זיך אויסגיעסען אין אַזעלכע פֿאָרמען, וואָס ענטהאַלטען אין זיך פֿון איין זייט עלעמענטען פֿון דער אייראָפּעאישער קולטור, און פֿון דער צווייטער — נאַציאָנאַלע אייגענשאַפֿטען און ערוואָרבונגען. וואָס אַנבעלאַנגט צו דער שפּראַך, איז דער זשאַרגאָן די סינטעזע פֿון די אַלע שטרעמונגען.

ה. ליודוויפּאָל וויל אסור נישט דיספּוטירען מיט „יענע זשאַרגאָניסטען, וואָס זוכען צו „פֿערטיליגען" די העברעאישע שפּראַך צוליעב דער יודישער. איז דען מעגליך צו דיספּוטירען מיט מענשען, וואָס ווילען נישט הערען און פֿערשטעהן?... דאָך, מיט דער עניוות פֿון אַ געניע שטעלט ער אַרויס די האַרבסטע קשיא, וואָס ער האָט נאָר געקאָנט אויסגעפֿינען און וועלכע איז גענוג, נאָך זיין מיינונג, „צו פֿערשטאָפּען די מיילער פֿונ'ם זשאַרגאָנס פֿערטיידיגער", — און שטעלט זי אַרויס אַזוי זיך, כלאחר יד, נישט מעהר אַלס „למשל". ער דערמאָנט, אַז אַ געוויסער טייל יודען ערגיץ העט־העט, האָט זיינעם אַנ'אייגענעם, שפּאַנישען זשאַרגאָן, וואָס האָט קיין שום עהנליכקייט צו אונזערן דייטשען; דער דייטשער זשאַרגאָן איז אַלזאָ נישט די שפּראַך פֿון גאַנצען פֿאָלק, נאָר פֿון אַ „געוויסען טייל" פֿון פֿאָלק.

דערויף ענטפֿערן מיר פֿאָלגענדעס: דער „געוויסער טייל", וואָס רעדט אויף דייטשען זשאַרגאָן, בעשטעהט פֿון די יודען פֿון אייראָפּאַ,

אַמעריקא, אויסטראַליע, דרום־אפריקא, ד. ה. אַלענפֿאַלס איז עס דער גרעסטער טייל פֿון פֿאלק. מיר מיינען, אויסערדעם, אַז אויך ה. ל. וועט מיט אונז איינשטימען, אַז דיעזער טייל, אויסער וואָס ער איז דער גרעסטער, שטעלט איבערהויפּט אַ טאָן פֿאַר'ן לעבען פֿון גאַנצען יודישען פֿאָלק, דען די אַלע שטרעבונגען און בעוועגונגען, וואָס שטירמען שוין אַ צייט אין יודישען לעבען, שפּיעלען זיך אָב אויף ז י י ן ערענע. דאָס לעבען פֿון דיעזען טייל ענטוויקעלט זיך נאָך ז י י נ ע געזעצען; ער רעדט אויפֿ'ן דייטשען זשאַרגאָן שוין אַנ'ערך פֿון 7 ביז 8 הונדערט יאָהר, און נישט מיר און אפילו נישט ה. ליודוויפּאָל זענען אימשטאַנד איהם אָנצובינדען אַ שפּראַך, אויף וועלכער ער רעדט נישט, אום צו פֿערבינדען איהם דאַדורך מיט אַ צווייטען טייל יודען, וועלכער רעדט אויך נישט אויף דער שפּראַך. אויב ה. ל. פֿיהלט זיך בכח אויפֿצוטהון אזוי פֿיעל, לעגען מיר איהם פֿאָר, ער זאָל פֿערשפּרייטען די י ו ד י ש ע שפּראַך צווישען יענעם טייל יודען, וואָס רעדט אויף שפּאַנישען זשאַרגאָן. דוכט זיך, דאָס וועט זיין פֿיעל לייכטער, אַלס צו פֿערשפּרייטען די העברעאישע צווישען אַ ל ע טיילען פֿון פֿאָלק, האָטש זייערע תפלות זענען אין איהר געשריעבען.

אַלענפֿאַלס, רעכנען מיר פֿאַר פֿיעל געפֿעהרליכער, אפילו אין נאַציאָנאַלען זינען, דאָס, וואָס דורך די העברעאישע שפּראַך איז דער גרעסטער טייל פֿון דער יודישער אינטעליגענץ אָבגעריסען פֿון פֿאָלק און דאָס פֿאָלק — פֿון זיין אינטעליגענץ. ביי אַלע פֿעלקער ליעגט אַ טיעפֿע אָבגרונד צווישען דער אינטעליגענץ און צווישען די ניעדריגערע שיכטען פֿון פֿאָלק; אָבער ביי זיי שטרעבט די אינטעליגענץ שטענדיג דעם אָבגרונד־צו פֿערשיטען. ביי אונז וואָלט פֿיעל לייכטער געווען אויב נישט פֿאָלשטענדיג דיעזען אָבגרונד צו פֿערניכטען, איז אַם וועניגסטען איהם שטאַרק צו פֿערמינדערן, — צו דאַנקען דעם הויכען פּראָצענט ביי יודען פֿון די, וואָס קענען לעזען און זאָגאַר שרייבען, צו דאַנקען דער פֿעהיגקייט אפילו פֿון דעם מאַסעניודען צו דענקען אַבסטראַקט. איז אָבער „מעשה שטן", וואָלט אונזער ר' מענדעלע געזאָגט, דאַרף זיך אַריינמישען די העברעאישע שפּראַך און אויפֿשטעלען צווישען דער אינטעליגענץ און צווישען פֿאָלק אַזא וואַנד, וועגען וועלכער עס האָט זיך קיין אומה ולשון אפילו נישט גע'חלומ'ט! און אַלעס צוליעב וואָס? צו דאנקען דעם, וואָס יעדער ערשיינונג אין יודישען לעבען ווערט בעטראַכט פֿון איין געוויסען שטאַנדפּונקט: אויף וויפֿיעל די ערשיינונג איז נוצליך אָדער שעדליך פֿאַר דעם אבסטראַקטען „פֿאָלק", וואָס דאַרף ערשט בעשאַפֿען ווערען לויט דעם ציוניסטישען רעצעפּט, — אין דער צייט, ווען דאָס לעבעדיגע, ווירקליך עקזיסטירענדע פֿאָלק בעמיהעט זיך מיט אייגענע קרעפֿטען צו בענייען און פֿערברייטערן זיינע לעבענס־פֿאָרמען, אָבהיטענדיג צוגלייך זיין פּערזענליכקייט. פֿרוג און זיין גלייכען זאָרגען פֿאַר די נאַציע — און רעדען צום יודען אויף אַלע שבעים לשונות, אויסער'ן יודישען; די העברעאיסטען זאָרגען אויך פֿאַר די נאַציע — און ווענדען זיך צום יודען אויף העברעאיש; דער יוד זעלבסט פֿינטעלט מיט די אויגען אַמאָל אויף דעם, אַמאָל אויף יענעם, און שוויצט, נישט וויסענדיג, וואָס מען וויל פֿון איהם האָבען... דאָס אַלעס טהוט זיך, אום נצול צו ווערען פֿון „כליון לאומי"!

די איבריגע טענות פֿון ה. ליודוויפּאָל וועלען מיר נישט בעריהרען, וייל ער אליין טאקי האָט זיי אָבגעווענדט און האָט דערביי אויסגעמישט, וואולגאַריש גערעדט, „קאַשע מיט באָטווינע". אין איין זאַך האָט זיך ה. ל. ווירקליך נישט טועה געווען: „יודיש־נאַציאָנאַל־שפּראַך" איז נישט צופֿעליג אריין אין פּראָספּעקט פֿון „יודישען וואָרט", נאָר אַלס „Credo", אַלס איינס פֿון די גרונדפּרינציפּען. די שפּראַכפֿראַגע איז און וועט בלייבען איינע פֿון די וויכטיגסטע פֿראַגען פֿון יודישען לעבען, ביז דאָס גאַנצע פֿאָלק, וועניגסטענס דער „געוויסער טייל" וועט נישט פֿיהרען, צוגלייך מיט'ן טאָג־טעגליכען, אויך זיין גייסטיגעס לעבען אויף א י י ן שפּראַך, אויף דער י ו ד י ש ע ר שפּראַך, ביז מיר וועלען נישט האָבען, אָנשטאָט א מ א ס ע נ ל י ט ע ר א ט ו ר, אַנ'עכטע פֿ אָ ל ק ס ל י ט ע ר א ט ו ר, אום דער יודישער אינטעליגענט זאָל נישט זיין געצוואונגען צו „זוכען אנטוואָרט אויף פֿערשיעדענע פּראָבלעמען און פֿראַגען אין פֿרעמדע ליטעראַטורען און זיך ערוויטערן אויף אַזא אופֿן פֿון זיין אייגענער ליטעראַטור און פֿאָלק". מיר צווייפֿלען נישט, אַז מיר זענען אַ פֿאָלק, אַז אונזער שפּראַך איז אַ שפּראַך און אַז איהר ליטעראַטור איז אַ ציעל אַן און פֿיר זיך, ד. ה. נישט בלויז אַ מיטעל צו פּראָפּאַגאַנדירען ציוניזם אָדער אַנדערע איזמען, נאָר אַ גרויסע, בעשטענדיגע געזעלשאַפֿטליכע קראַפֿט, וועלכע, אָבשפּיעגלענדיג אין זיך אַ ל ע זייטען פֿון יודישען לעבען, ווירקט פֿון איהר זייט אויף דאָס זעלבע לעבען, ערציהענדיג גאַנצע דורות און היטענדיג דעם גייסטיגען בונד צווישען זיי אין צייט און אָרט.

ל. שאפּיראָ.

א בריוועל צום ארויסגעבער.

איהר מעגט דאָס איבערלייענען און איך גיעב אייך רשות אַנדערע אין אייער בלאַט אויך צו ווייזען, פֿאַרקערט, — איך בעט אייך, טוט ז'אָס. —

איך בין נאָר אַ לעזער און נימ קיין שרייבער, אָבער איך זאָג מיר, משפּט מיך, וויל מען איבער עמיצען משפּט'ען, אַז ער טוט נים רעכט און האָט נים רעכט, מוז מען דאָס טוהן שטיל און אָהן ז'דלעריי. איהר פֿערשטעהט, זיך אַליין קען מען טוהן אַמאָל אַ שעלט, ס'שאַט נימ, אָבער פֿאַר יענעם, כל זמן יענער איז נימ קיין הולטאַי און נימ גלאַט קיין פּאָדלעץ, וואָס פֿערדיענט אויסגעשייגעצט צו ווערען, מוז מען האָבען אבשיי, חאָטש זיין דעה איז נימ אָקוראַט אַזוי ווי מיינע. ווי זאָגט מען — איטליכער מיינט ביי זיך, אַז ער האָט געטראָפֿען; און אפילו אַז איינער איז זיך טועה און געהט גאָר אַראָב פֿון דרך, טראַכט ער ביי זיך אין האַרצן: איך האָב דעם אמת און האָב ליעב דעם אמת, און דערפֿאַר אַליין מוז מען איהם מוחל זיין. —

איך זאָג דאָס אַקעגען דעם, וייל אייער שופֿט בן־קלמן וויזט מיר אוים אַהייסבלוטיגער צו זיין און, ער זאָל מיר מוחל זיין, האָט גאָר קיין מאָס נימ. איך פֿרעג אייך, וואָס האָט ער אויסגעלאָזען דעם צאַר'ן צו דער „יודישער צוקונפֿט"? און חאָטש איך האָב זי עד היום נים געזעהען, האָב איך דאָך געליינט אין די בלעטער, אַז אַפֿילו אייער בעל־מחשבות און אחר שרייבען דאָרטען ווי ביי אייך, און שטיינבערגען אַליין האָט דער אַרויסגעבער פֿון יענעם בלאַט דאַכט זיך אויך נימ אויסגעטראַכט, וואָרים וואו מ'טוט אַקיק אין אַלע לשון־קד'שע בלעטער און אין אַלע יודישע בלעטער, זאָגען זיי מים איהם יוצרות... אַז בן־קלמן האָט נימ אַזוי שטאַרק ליעב ציונים און וויל פֿאַר יודען עפּים אַנדערש און מיינט דאָס מיט'ן יצר־טוב, קען ער דאָך אביסעל פֿערשטעהען, אַז ביי זיי איז אויך נימ הוילע יצר־הרע, און אַז אַ יוד קומט און וויל אַרויסגעבען אַבלאַט אויף ציונית, מוז איך איהם גלויבען, אַז ער מיינט דאָס באמת און וויל דעם אמת, כל־זמן איך האָב איהם נימ געחאַפּט ביי דער קעשעניע. איהר פֿאַרשטעהט, מיר לעבען אין אַ דור פֿון צרות ישראל און נימ נור עס קוועטשט דער שיך, — ס'טריקענט דער מח, עס טוהען וועה די הענד און די פֿיס און אַלע אברים. איטליכער מענש מיט אַ האַרץ דאָקטערט און וויל דאָקטער'ן, איי וואָס איינער שרייבט דעם רעצעפּט נימ אַזוי גוט, ער איז אַ ביסעל שטומפּיג אויף דער עברי, דעם חולה איז ער אָבער תמיד מחזק.

שטעלען מיר די „יודישע צוקונפֿט" אויף אַזייט און זעהען מיר צו וואָס בן־קלמן זאָגט ביאַליקען, אַפֿילו בשוגג: איטליכער האָט זיך זיין יו"ט, העבט ער אָן, ביי דער רעדאַקציע פֿון „הצופֿה" איז אַ יו"ט ביאַליקס אַ שיר און ביי איהם, ביי בן־קלמן איז אַ יו"ט, אַז ער בעקומט אַ העפֿט פֿון דער יודישער ענציקלאָפּעדיע. חאָט'ש איהר זאָלט מיך דערהאַרגענען העב איך נימ אָהן צו פֿערשטעהן, וואָס עס הייסט! אַלגעמיינע און ענציקלאָפּעדיע איז נאָר אויף טערקיש און איז נימ פֿאַר מיינע ציין. איך נעם אָן, אַז די יודישע

ענציקלאפעדיע איז גוט און פֿיין און וואהל, חאטש פֿון די פאר בלעטליך, וואס זענען אמאל געלעגען אין „פֿריינד" האב איך געזעהען אז דאס איז ניט אזוי פֿיינעלדיג און גאר ניט ווי מען רעד צו יודען. אבער אפֿילו אז איך בין מיך טועה און אפֿילו ווען איך גלויב בן־קלמן'ען, אז דאס וועט נא־זיין די נאולה פאר יודען, פֿרעג איך אייך, קען ער דאס ניט [illegible], גראד און פראסט, אהן שטעכווערטליך אויפֿ'ן לשון קדש און אויף ביאליק'ן? איך ווייס ניט, צי עס איז שוין דא אצינד איבער ביאליק'ס נאמען אין דער ענציקלאפעדיע, אבער איך ווייס, אז ער וואלט געמענט דארט שטעהען, און דאס ווייס איך אויך, אז ביאליק איז קיין חנפֿניק ניט, און אז ער רעדט פֿון יודען, זאגט ער ארויס אזא ביטערעם אמת, אז מ'ווערט דערשראקען, ווי ביי נעילה אין שוהל. — דאס איז ניט אזעלכער, וואס פֿערשטעלט זיך און מאכט דעם כלל ישראל פֿאר א איידימעל, וואס זיצט ביים רבונו של־עולם אויף קעסט און האט גאר ניט מעהר צו טוהן גאר זיך צו שאקלען, צי גאר דאוונען און צו לערנען; פֿארקעהרט—ער רייסט אונז אראב די זיידענע קאפאטע און זאגט אונז אין אלע דורות מוסר, וואס מען האט נאך אזוינס ניט געהערט.

ניין, בן קלמן. מיר בעדארפֿען אצינד ניט צו האבען קיין ענציקלאפעדיע, וואס זאל אונז פֿערטייטשען דאס ווארט פיפערנאטער, צי פובליציסטיק, צו אפֿילו קונסט... מיר בעדארפֿען צו האבען נביאים, וואס זאלען קלאגען אויף אונזערע יאהרען, און אז זיי קומען, פֿאלט כורעים און וויינט מיט זיי אין איינעם.

א לעזער פֿון אייער בלאט.

II.

איך האב נאך ניט צייט נעהאט צונויף צו לעגען דאס בריוועל און אייך אוועקשיקען, אז איך האב אקוק געטוהן אויף דער לעצטער זייט פֿון "דאס יודישע ווארט" און האב דארט נעפֿונען ווי בן־מיכל (א פנים א ברודער פֿון בן־קלמנן) קריגט זיך מיט די „העברעאישע פובליציסטען", מיינט ער דאס פאליטיסטען? דאס ווארט פאליטיק פֿערשטעה איך.

איך געפֿין דארט ביי בן־מיכלין צוויי פיצליך געדאנקען. ראשית זאגט ציימלין, וואס אויף איהם בייזערט זיך שטארק בן־מיכל, אז די גאולה פֿון כלל ישראל וועט נאך ניט זיין, אז אפֿילו יודען וועלען מעגען וואוינען אין גאנץ רוסלאנד און קויפֿען ערד; און זאגט, והא ראיה גאליציע; זאגט בן־מיכל, פונקט קאפויר, פֿון דאנען וואס דו ברענגסט דיר א ראיה איז געדרונגען פֿארקעהרט. שנית זאגט ציימלין, אז אפֿילו ביי פראסטע מענשען וואס זיי זענען ניט קיין בעלי־בתים און יודעי־ספר איז דא אחילוק פֿון איין אומה צו דער אנדערער, און בן־מיכל זאגט: ניין, פֿאר אזעלכע זענען אלע מענשען גלייך...

איך סמיע מיך ניט אריינלאזען אין דער מחלוקת און זאגען ווער פֿון זיי ביידע איז גערעכט. מיר דאכט זיך אז צרות ישראל אים עיקר איז ניט אליין, אויב מ'מעג וואוינען צו מ'טאר ניט וואוינען. און אז מ'טוט א קלער, אז א גאנצער כלל פֿון יודען, וואס זענען שוין אזוי לאנג דא שוין פֿון אברהמ'ס צייטען און האבען, מיר דאכט זיך, די תורה, מוזען נאך אצינד שטעהן ביי דער טיהר ביי יענעם און בעטען רחמים, מ'זאל זי אריינלאזען אין א פֿרעמדע שטוב, און זיי האבען קיין איינענע ניט, שווארצט געגוג דאס פנים... און וואס איז נוגע צום צווייטען פונקט, דאכט זיך מיר אויך אז מע פֿאהרט אין דער פֿיערטער קלאס צווישען לויטער גוים, און מ'איז אנגעטוהן א פעלציל ווי זיי און מע'רעדט גויש ווי זיי, און מ'געהט אויפֿ'ן טאג ווי זיי איז מען אוודאי מיט זיי א מחותן. ווילסט דו אבער רעדען יודיש און שטעהען אין א זייט, צו ווען זיי צווינגען זיך אויף זייער לשון, ווילסט דו אן הויבען גאלפֿאדענס א ליעד, — דאס איז גאר א אנדערע זאך.

מילא זאל זיין אז בן־מיכל האט רעכט. וואז'שע זידעלט ער אזוי ציימלינען, וואס לפֿלינ רעד ער דאך גאר ניט אזוי פֿון וועג? —

זעהט איהר, וואס איהר קריענט אייך אין אנהויב מיט לודוויפאלען, וואלט מיר געפֿעלען, ניט וויל איך בין אויף אייער צד: אין דעם איז א סך צו רעדען... לודוויפאל, חאט'ש ער איז נאלי לשון קדש, דאכט זיך מיר, האלט נאך ניט נאט ביי די פֿיס, און אומגעקעהרט איז א שטיקעל סברה, אז איהר אליין וואס איהר זענט אשמונה'כפול'דיגער אין יודישען, זאגט אמאל ארויס א שיר אויף לשון קודש און איהר וואלט עס אוודאי ניט געטוהן, אז איהר וואלט געוואוסט, אז דאס איז אמסוכ'נע זאך און ס'שאט יודען... זייט מיר מוחל, פאננע רייזען, איהר זייט צו אנ'אקשן און לידוויפאל איז נאך א גרעסערער עקשן. זאגט איהר, איהר האט ליעב די מאמע אליין, זאגט ער, ער האט דוקא ליעב נאר דעם טאטען, און מיר דאכט זיך, אז טאטע מאמע האבען אמאל חתונה געהאט...

ביי אונז יודען זענען פֿון תמיד אן דא צוויי לשונות און ביידע זענען יודיש און זענען שייך צו אונזער נשמה. פֿאר וואס ס'איז אזוי געקימען, ווייס איך ניט, אזוי ווי איך ווייס ניט, פֿאר וואס דער מענש האט צוויי אויגען...

דער אייגענער.

אנמערקונג. פֿיהלענדיג א טיעפֿע אכטונג צו דעם, וואס האט די צוויי בריעף געשריבען מוזען מיר זיי דריקען. עס הייסט אבער ניט, אז די טענות האבען אונז איבערצייגט אין אונזער טעות און מיר זענען בעלי תשובות געווארען. א מעהר אויספֿיהרליכען ענטפֿער אויף די צוויי בריעף, וועלען מיר געבען אין דער קינפֿטיגער נומער.

די רעד.

טעאטער.

שבת דעם 20 טען יאנואר האט מען ענדליך אויף דער קראקויער פוילישע ביהנע אויפֿגעפֿיהרט די צוויי אקטיגע דראממע „צוריק נעקומען" און די איינאקטיגע פֿאנטאזיע „די זינד" פֿון שלום אש.

דאס טעאטער איז געוועז פֿול — מיט יודען, און עס האט זיך שטארק געוואלט פֿרעגען: די דראמא איז א יודישע, דער אויטאר איז א יוד און דאס פיבליקום איז ווידער א יודישע, הייגט צו וואס איז געוועז די גאנצע מיה' צו איבעזעצען עס און מיינען, אז מען טהוט דער מיט א טובה דעם יודישען פֿאלק? א מעהר וואלט עס לייכטער און נאטירליכער געוועז פֿריהער עס אויפצופיהרען אויף דער יודישע ביהנע, וואס עקסעסטירט אין קראקוי?

עס איז אבער ניט געוועז ביי ווען צו פֿרעגען, אללענפֿאלס וואלט מען אויף אזא לייכטער פראגע ביי דעם יודיש־פוילישען פובליקום ניט אזוי לייכט א תירוץ געפֿינען.

ריידען יעצט אויספיהרליך וועגען דער דראממע „צוריק געקומען", רעכענען מיר פיר איבריג. חאטש די פוילישע בלעטער האבען אנפאנגס געוואלט פערלייקענען, אז זי איז אין יודישען געשריעבען, האבען מיר דאך געהאט די זכיה צו לעזען זי פריהער אין פרץ'עס יודישע ביבליאטעק און אביסעל לאנגוויילען זיך ביין לעזען.

עס פערשטעהט זיך, אז אין דער פוילישר שפראך איז זי ניט בעסער, נאר פיעל ערגער געווארען.

דאס פובליקום אבער אוים דאניבארקייט צו דעם פוילישען טעאטער, וואס האט זיך ניט געשעמט שטעלען פיר יודען א שטיק פֿון כלומרשט יודישען לעבען, האט בעגייסטערט געפאטשט בראווא. מאנכע האבען דעם אויטאר: אש! און מאנכע — שוין מיט א טענדענציע — האבען פראסט „שלום" גערופען. זאלען די פאר קריסטען, די רעצענזענטען, וויסען אז אש איז איין אונזערער, און זאלען זיי זיך ניט וואגען איהם ביי אונז אבצונעמען.

די פוילישע בלעטער זענען אין די מיינונגען איבער דער שטיק מחולק. די "רעפֿארמע" לויבט עס, דער „נאפשוד" — שענדעט עס. שענדעט אבער טענדענציעז. איבערהויפט פערדריסט איהם קענטיג, וואס די דראמע איז ניט, ווי ער האט געמיינט אין פוילישען, נאר אין זשארגאן געשריעבען געווארען.

אזא חרפה!...

R.

קאטאלאג פון ביכער, וועלכע זענען ערשינען אין פערלאג פון י. לידסקי, ווארשא, נאלעווקי 32.

פרצ׳ס בלעטליך. א זאמלונג פון פאפולערע וויסענשאפט־ליכע ארטיקלען, ערצעלונגען, געדיכטע, פעליטאָנען, וויצען א. ז. וו. פון די בעסטע שרייבער. 2 בענדער. פרייז 1 רובל.

דאס צוואנציגסטע יאהר־הונדערט. א זאמעל־בוך פיר ליטעראטור, וויסענשאפט און קריטיק. רעדאגירט דורך אברהם רייזען. פרייז 50 קאפ׳.

די געהיימניסע פון דער וועלט אדער א סוף פון דער וועלט. פאפולערע אסטראנאמיע מיט 32 פיגורען אינ׳ם טעקסט. פון מיכל וועבער. פרייז 50 קאפ׳.

רב שלמה. ערצעהלונג פון דוד פינסקי פרייז 15 קאפ׳.

די אומבעקאנטע פערליעבטע. א ראמאן פון י. לעווינסקי (יהל) פרייז 40 קאפ׳.

די ערשטע ליעבע. א ראמאן פון יודישען לעבען פון י. לעווינסקי. פרייז 40 קאפ׳.

צו אונזערע שוועסטער אין ציון. עטליכע ווערטער פאר יודישע טעכטער. פון שלום־עליכם. פרייז 8 קאפ׳.

אויף וואס דארפען יודען א לאנד? ערנסטע ווער־טער פאר׳ן פאלק. פון שלום־עליכם. פרייז 8 קאפ׳.

נס חנוכה. א וויכטיג בלעטעל פון דער יודישער היסטאריע פון ד״ר יצחק שמוקלער. פרייז 8 קאפ׳.

אבן נגף אדער א שטיין אין וועג. א ראמאן אין 4 טהייל. פון יעקב דינעזאהן פרייז 1 רובל.

הערשעלע. א ראמאן פון יעקב דיענעזאהן. פרייז 50 קאפ׳.

יאסעלע. ערצעהלונג פון יודישען לעבען פון יעקב דינע־אהן. דאס יודעלע. ליעדער. פון א. גאלדפאדען. פרייז 30 קאפ׳.

זשידאווקא. א טראגעדיע אין 5 אקטען פון י. י. לערנער. פרייז 25 קאפ׳.

אוריאל אקאסטא. א טראגעדיע אין 5 אקטען. פון י. י לערנער. פרייז 25 קאפ׳.

שולמית, א מעלאדראמא אין 4 אקטען פון א. גאלדפאדען. פרייז 25 קאפ׳.

כישופמאכערן, א אפערעטא אין 5 אקטען פון א. גאלדפאדען. פרייז 25 קאפ׳.

באבע מיט דעם אייניקיל. מעלאדראמא אין 3 אקטען. פון א. גאלדפאדען פרייז 20 קאפ׳.

דאקטאר אלמאסאדא. אפערעטא אין 5 אקטען פון א. גאלדפאדען פרייז 20 קאפ׳.

קני לעמיל. אפערעטא אין 4 אקטין פון א. גאלדפאדען. פרייז 20 קאפ׳.

קאבצנזאהן און הונגערמאן, אפערעטא אין 4 אקטען. פון א. גאלדפאדען פרייז 20 קאפ׳.

אדרעסע:

J. Lidski Warschau Nlewka 32.

קאטאלאג

פון פאסט קארטען פערלאג „יודישע קונסט"

פרייז פיר 100 שטיק 50—1 איינצעלנע קארטען א 3 קאפ׳.

ביבלישע מענער

101 אברהם אבינו
102 לוט ובנותיו
103 יצחק מברך את יעקב
104 יעקב אצל לבן
105 יהודה ותמר
106 משה על הר סיני
107 אהרן הכהן
108 משה אהרן וחור
109 שמשון הגבור
119 שמשון ודלילה
111 עלי הכהן מברך את הנער שמואל
112 שאול המלך הטיל החנית על דוד
113 שמואל הנביא
114 דוד המלך על השמינית
115 שלמה המלך
116 ישעיה הנביא
117 ירמיה הנביא, כותב מגילת איכה
11 ויכתב ברוך את אשר דבר ד׳ אל ירמיה הנביא
119 נביאות יחזקאל
120 יונה הנביא תחת קיקיון
121 זב
121 דניאל בגוב אריות
123 מתתיהו כהן גדול
124 מתתיהו דוקר את עובד הבעל
125 אליהו הנביא.

ביבלישע פרויען

201 שרה
202 הגר
203 רבקה
204 רחל
205 יוכבד ומשה
206 מרים
207 דבורה
208 בת יפתח
209 יהודית מתפללת
210 יהודית לפני הוליפרנוס
211 יהודית עם ראש הוליפרנוס
212 בת שבע
213 רות
214 שולמית
215 אסתר.

עיר הקודש ופליסטינה

301 רחוב יפו
302 ירושלים
303 קבר רחל אמנו
304 בותל מערבי
305 מקום המקדש
306 הברון ומערת המכפלה
307 הר ציון וקברי מלכי בית דוד
308 הר הכרמל
309 קאלאניע עקרון
310 „ שילה
311 „ גן שמואל
312 ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים.

ציונים

401 ד״ר הערצל
402 נארדא און מאנדעלשטאם בעגריסען הערצלען
403 הערצל, נארדוי, מאנדעלשטאם לאזאר, גאסטער
404 הלוית הארון של ד״ר ט. הערצל

ליטעראַרישער אלבאם

501 שירת בת ציון
502 והיה באחרית הימים
503 זשידאָווקא (סדר)
504 מוקדי עולם
505 אורי׳אל אקאסטא לעזט די תשובה
506 אוריאל אקאסטא לערענט מיט ברוך שפינאזי
507 התועה בדרכי החיים
508 אהבת ציון
509 סאלדאטען פיינגער.

תפלות, ימים טובים ומנהגים

601 הנחת תפילין (בר מצוה)
602 הדלקת נר שבת
603 קידוש ליל שבת
604 הרב מברך את התלמיד
605 שמע ישראל ד׳ אלהינו ד׳ אחר
606 תפלת שבת בבית הכנסת
607 יהודים ספרדים
608 חג חשמנאים (חנוכה)
609 סדר של פסח
610 פסח. ליליען
611 תקיעת שופר
612 תקיעת שופר פאָרמאט קטן
613 ותשובה, ותפלה, וצדקה, מעבירי את רוע הגזירה
614 כפרות שלאָגען בגאליציע
615 „ „ בליטא
616 „ „ פיר קינדער
617 ברכות הורים בערב יום הכפורים
618 „ „ „ פארמאט קט.
619 מאן און פרוי ווינשען זיך ערב יום כפור ביים שול איינגאנג
620 קאמעראדען ווינשען זיך גליק ערב יום כפור
621 ישימך אלהים כאפרים וכמנשה
622 יום תרועה יה׳ה לכם
623 בראש השנה יכתבון
624 תקעו בחדש שופר
625 ואנחנו כורעים ומשתחוים ומודים
626 יברכך ה׳ וישמרך
627 ואני תפלתי לך ה׳ עת רצון
628 ברכת אתרוג

סופרים עברים ומשוררים

700 אבראמאָוויטש (מענדעלע מוכר ספרים)
771 פרץ סמאָלענסקי
702 ג. סאָקאָלאָוו
703 י. ל. פרץ
704 ש. פרוג
705 שלום עליכם
706 יעקב דינענזאָהן
707 מ. ספעקטאָר
708 אברהם רייזען
709 מאררים ראָזענפעלד
710 דוד פינסקי
711 שלום אש.

אדרעססע: J. Lidski Warschau, Nalewki 32.

די אלגעמיינע
יודישע ענציקלאפעדיע

„די אלגעמיינע יודישע ענציקלאפעדיע“ איז די ערשטע ענציקלאפעדיע, וועלכע ווערט ארויסגעגעבען אין דער יודישער שפראך. און דאס איז נאך אינזער מיינונג, איינע פון די וויכטיגסטע בעדייטונגען פון אונזער ענציקלאפעדיע. נייע געדאנקען, נייע ווערטער, נייע ערשיינונגען ווערען צום ערשטען מאל ערקלערט, ווי ווייט מעגליך ענציקלאפעדיש, אויף אונזער מיטער-שפראך. איצט וועט יעדער פון אונזער גרויסער פאלקס-מאסע קענען בעקומען א ריכטיגען בעגריף וועגען אלע וויכטיגסטע זאכען אין דער נאטור און אין דער מענשליכער געזעלשאפט. נאך א גרעסערע בעדייטונג האט „די אלגעמיינע יודישע ענציקלאפעדיע דער מיט וואס אין איהר ווערט צום ערשטען מאל אין דער יודישער ליטעראטור צונויפגעקליבען, ווי ווייט מעגליך, אלע ידיעות, אלע ערשיינונגען פון דער געשיכטע פון די יודען אין אויסלאנד און בעזונדערס אין רוסלאנד. אזעלכע ידיעות בנוגע צו רוסלאנד מוזען צונויפגעקליבען ווערען פון פערשיעדענע ערטער, ווייל קיין אלגעמיינע געשיכטע פון די יודען אין רוסלאנד האבען מיר נאך עד היום ניט אויף קיין שפראך.

פיעל כחות, פיעל מיטלען, פיעל צייט מוז מען אוועקלעגען אויף דער יודישער ענציקלאפעדיע און מיר האפען, אז קיינער וועט אונז ניט חושד זיין, אז מיר זענען אויסען צו מאכען מיט דער ענציקלאפעדיע „גליקליכע געשעפטען“. נאר מיר זענען איבערצייגט, אז די גרויסע יודישע פאלקס-מאסע אין רוסלאנד ווארט מיט אונגעדולד אויף וועלכע ס'איז מיטלען, וועלכע זאלען איהר בעהילפיג זיין אין איהר גייסטיגער ענטוויקלונג. און מיר וואלטען זיך געשעצט גליקליך, ווען אונזער ענציקלאפעדיע וואלט געבראכט חאטש וויפיעל עס איז נוטצען דער אלגעמיינער בילדונג פון די רוסישע יודען.

אין דער ענציקלאפעדיע ווערען געגבען בילדער, פאטרעטען און אויך געאגראפישע קארטען.

אין דער ענציקלאפעדיע נעהמען אנטהייל:

ש. בעלינקי, ד"ר י. בראנשטיין, ר. בריינין, אינזש. ב. גאליארקין ש. גינזבורג, א גרינער-לוריא, אינזש. י. דימשיץ, ד"ר ה. ד. הורוויץ מ. הורוויץ, ל. וויגאדסקי, ש. ווינער, ב. וועליקאווסקי, ה. זאקס, י. טעפליצקי. ד"ר י. טשערני, ד"ר פ. לאנדער, ד"ר י. לוריא, ל. לוריא, ד"ר י. ליאקומאוויטש, מ. לעווין, ה. מ. מייעראוויטש, פ. מארעק, י. מארקאן, ד"ר ש. סקאמאראווסקי, ד"ר ה. עהרענבורג, ד"ר י. צייטלין, ד"ר י. צינבערג, י. קאצענעלסאן, אינזש. צ. קאראבאטשקין, ז. ה. ראבינאוויטש. א. ראגינסקי, א. שולמאן, ד"ר בן-ציון שיינין און פיעל אנדערע.

די ענציקלאפעדיע געהט ארויס העפטען-וויז צו 3 געדרוקטע בויגען.

אזעלכע העפטען וועט זיין אין גאנצען אונגעפעהר 30.

די פרייז פון יעדעם העפט 25 ק'. מיט פארטא 30 קאפ

די וואס אבאנירען זיך אויף אלע העפטען און טראגען אריין פאראויס 1 רובל בעקומען די 3 העפטען און צאהלען פאר די איבריגע צו 25 ק'. מיט פארטא. און די לעצטע 2 העפטען בעקומען זיי אומזיסט.

